

1 МАУСЫМ – БАЛАЛАРДЫ ҚОРҒАУ КҮНІ

ЕЛ БОЛАШАҒЫ – БАЛАЛАР

Алматыға жұмыс сапарымен келген Президент Қасым-Жомарт Тоқаев балалардың «Алматы БалаFest» шығармашылық фестивалінің қорытынды іс-шарасына барды. Балаларды қорғау күніне орай ұйымдастырылған бұл мерекелік шараның қорытынды кезеңіне мың бала қатысты.

Президент әрбір алаңқайдағы жеңімпаздардың өнерін тамашалап, олардың жетістіктеріне ризашылығын білдірді. Мемлекет басшысы жасөспірімдермен әңгімелесу барысында оларды мерекемен құттықтап, балалар ел болашағы екенін айтты.

РЕФЕРЕНДУМ

ӘЛЕУМЕТТІК САУАЛНАМА:

**ПРЕЗИДЕНТ
РЕФОРМАСЫН
ҚОЛДАУШЫЛАР КӨП**

Мемлекет басшысының Конституцияға түзетулер енгізу бойынша референдум өткізу туралы ұсынысын қолдайтындар **83,92%**

Дауыс беру ағымдағы жылдың 5 маусымында өтетінін білетіндер **86,86%**

Дауыс беруге ниет білдіргендер **76,51%**

Конституциялық түзетулер пакетін қолдайтындар **79,10%**

Мемлекет басшысының саяси бағытын қолдайтындар **80,04%**

Әлеуметтік сауалнама еліміздің 17 өңірін қамтыды. 18 жасқа толған 1200 қазақстандықтың арасында жүргізілді.

Дереккөзі: Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы Орталық коммуникациялар қызметі

Бақыт СҰЛТАНОВ,
сауда және интеграция министрі:

«Ресей тарапынан қант экспортына тыйым салынғандықтан осындай қант тапшылығы туындады. Дегенмен биылғы жылдың 31 тамызына дейін 350 мың тонна шикізат әкелуге квота бар. Қазір ел аумағындағы теміржолда қант тиелген 152 вагон кетіп барады. 27 мамырда Нұр-Сұлтанға екі вагон қант (130 тонна) Үндістаннан жеткізілді. Зауыттарға қант қамысы тиелген 116 вагон жөнелтілді».

Ержан ҚАЗЫБАЕВ,
сауда комитетінің төрағасы:

«Елде қант тапшылығы жоқ. Қор жеткілікті, қазір 67 мың тонна қант бар. Тұрғындардың сұранысын қамтуға толығымен жетеді. Сондай-ақ күнделікті сырттан жеткізіп отырмыз.

Ресей экспортқа бүгін не кеше ғана емес, баяғыда тыйым салған. Осыған орай біз Еуразия экономикалық кеңістігі шеңберінде бажсыз қан жеткізу үшін 250 мың квота алып қойғанбыз. Оған қоса, тағы 100 мың тоннаға квота алдық. Зауыттарда шикізат жеткілікті».

АҚЖОЛТАЙ

**«ҒАСЫР ҚҰРЫЛЫСЫ»:
7 ЖЫЛ КҮТКЕН БЕКЕТ**

Алматы метрополитенінде «Сарыарқа» және «Бауыржан Момышұлы» бекеттері ашылды. Алдағы уақытта метромен қатынайтын жолаушылар саны 85 мың адамға жетуі мүмкін. Метроның жалпы ұзындығы – 13 жарым шақырым.

БИРЖАМЕТР

МУНАЙ (brent)
118,13

DOLLAR
428

EURO
456

РУБЛЬ
6,5

**JAS QAZAQ
ГАЗЕТІНІҢ
TELEGRAM-
КАНАЛЫНА
ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!**

2 7 KÚN 168 SAĖAT

E-mail: jasqazaq2019@mail.ru

www.jasqazaq.kz

31 МАМЫР – САЯСИ ҚУҒЫН-СҮРГІН ҚҰРБАНДАРЫН ЕСКЕ АЛУ КҮНІ

Мамыр айының соңғы күні кең-байтақ еліміздің түкпір-түкпірінде саяси қуғын-сүргін және ашаршылық құрбандарын еске алады. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Елордадағы «1932-1933 жылдардағы ашаршылық құрбандарына тағзым» монументіне гүл шоғын қою рәсіміне қатысты.

Президент ескерткішке гүл шоғын қойып, саяси қуғын-сүргін және ашаршылық кезінде құрбан болғандардың рухына тағзым етті. Аталған іс-шараға нәубет жылдары зардап шеккен отандастарымыздың жақындары мен туыстары қатысты.

ТАРИХТЫҢ АҚТАҢДАҚ БЕТТЕРІ

Төл тарихымызда қайғылы кезең болып қалған сол нәубет жылдарын еске түсірсек, небір сұмдық деректерге қанық боламыз. Атап айтқанда, 1921-1954 жылдар аралығында «халық жауларын әшкерелеу» деп аталатын қанды да қитұрқы саясаттың кесірінен Қазақстанда 100 мың адам жазықсыз сотталды. Олардың 25 мыңы ең қатан үкім — ату жазасына кесілді. Миллиондаған қазақстандық 1932-33 жылдары ашаршылықтың құрбаны болды. Қазақ даласында ГУЛАГ

аударатын (*депортация*) мекен болды. Елімізге жүзлеген мың кәріс, месхет түріктері, ирандықтар, күрдтер мен әзірбайжандар еріксіз қоныс аударды. Сондай-ақ екінші дүниежүзілік соғыс жылдарында елге неміс, грек, шешен, ингуш, қарашай, балкар, Қырым татарлары және басқа да халықтар жер аударылды. Олардың саны 1 миллион 200 мыңның шамасында.

МЕМЛЕКЕТТІҢ КӨМЕГІ

Мемлекет саяси қуғын-сүргін құрбандарына және саяси қуғын-сүргіннен зардап шеккен деп танылған азаматтарға түрлі қолдау көрсетіп келеді. Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі жариялаған мәліметке жүгінсек, қабылданған заңға сәйкес, 2003 жылдан бастап біржолғы ақшалай өтемақы төленеді. Биыл бұл мақсатқа 1,3 млрд теңгеден астам қаражат қарастырылған.

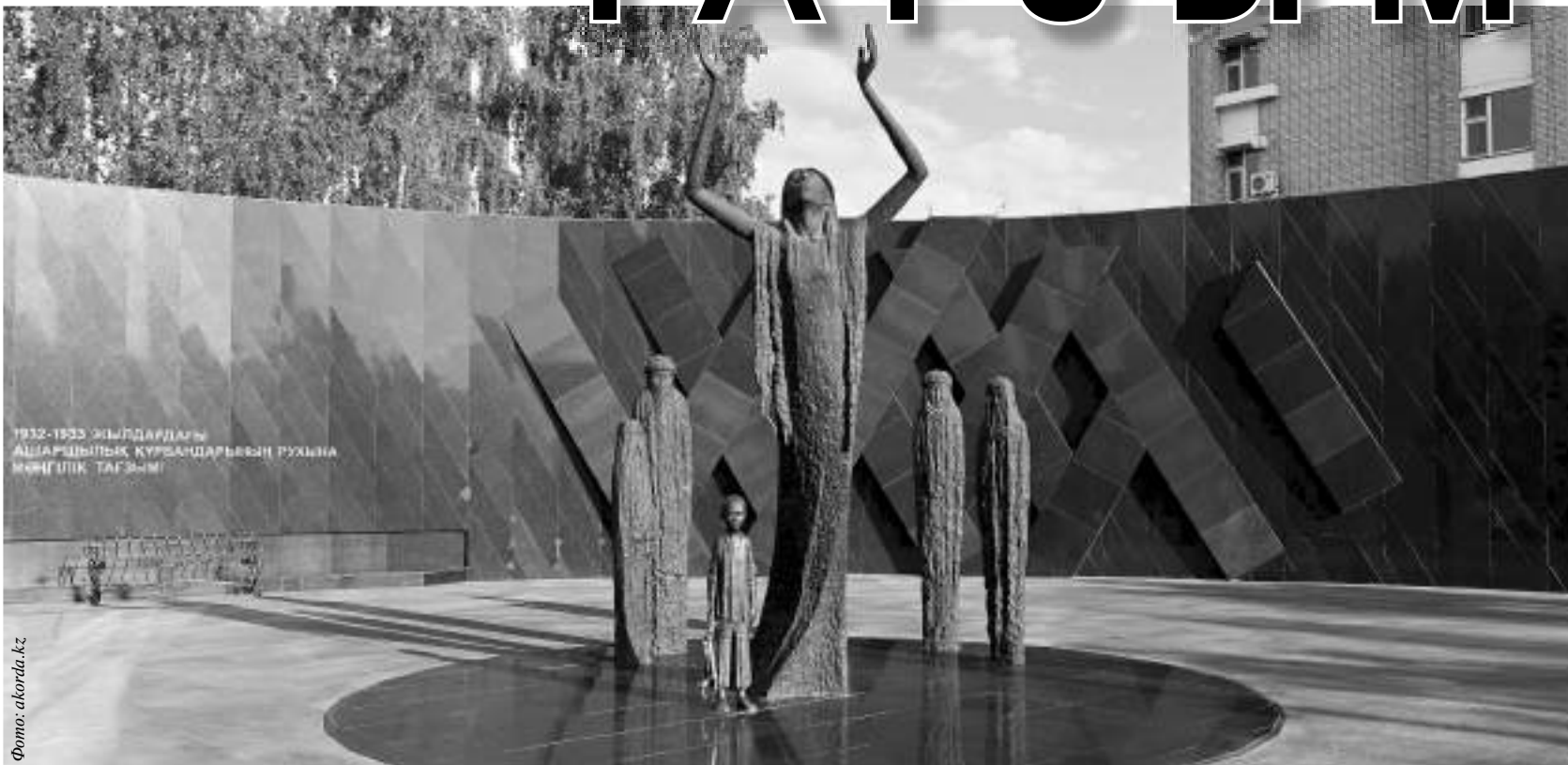
• 2005 жылдан бастап 2021 жылға дейінгі кезеңде республикалық бюджеттен 13,2 млрд теңге сомасында арнаулы мемлекеттік жәрдемақы төленді. 2022 жылы арнаулы мемлекеттік жәрдемақы төлеуге 1,3 млрд теңге жоспарланған. Биылғы 1 мамырдағы

орындарында ұсталған, жазасын өтеген, басқа елді мекендерге жіберілген, арнайы елді мекендерде еркіндігі шектеліп, мәжбүрлі еңбекпен айналысқан және мәжбүрлеп психиатриялық мекемелерде емдеуде болған уақытының үш есе мөлшерде зейнетақы алу үшін қатысу өтілі есептеледі. Сондай-ақ Қазақстан Республикасы заңнамасына сәйкес, қарттар мен мүгедектігі бар адамдарға арналған интернат-үйлерге бірінші кезекте орналастыру, оларды мемлекеттің толық қамқорлығына алу көзделген. Бұған қоса, мұндай азаматтарға телефонды бірінші кезекте орнату, протездік-ортопедиялық жабдықты жеңілдікпен қамтамасыз ету, оналтуға байланысты мәселелер бойынша адвокаттан тегін кеңес алу құқығы сияқты жеңілдіктер қарастырылған.

Бұдан басқа, жергілікті атқарушы органдар жергілікті органдардың шешімі бойынша, саяси қуғын-сүргінге ұшыраған және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес ақталған азаматтарға материалдық және басқалай көмек түрін көрсету жөнінде жергілікті бюджет есебінен қосымша шаралар белгілеуге құқылы.

Жыл сайын саяси қуғын-сүргін және ашаршылық құрбандарын еске алу күніне орай жергілікті атқарушы органдар саяси

ТАҒЗЫМ

Фотос: akorda.kz

жүйесінің ең ірі лагерлері — АЛЖИР (*Ақмола «отанын сатқандар» әйелдерінің түрмесі*), Степлаг, Қарлаг орналасты. Қуғын-сүргін жылдары Қазақстандағы лагерлерге 5 миллионнан астам адам жер аударылды. Кейбір мәліметке жүгінсек, тұтқындардың жалпы саны бұдан едәуір көп.

1930-1940 жылдары Қазақстан миллиондаған кеңес азаматы үшін жер

жағдай бойынша 29 648 жаппай саяси қуғын-сүргін құрбаны және саяси қуғын-сүргіннен зардап шеккен азамат арнаулы мемлекеттік жәрдемақы алды.

Министрлік хабарлағандай, ақталған азаматтардың, сондай-ақ саяси қуғын-сүргіннен зардап шеккен деп танылған, мүгедектігі бар немесе зейнеткер атанған адамдарға бірқатар көмек көрсетіледі. Атап айтқанда, бас бостандығынан айыру

қуғын-сүргін құрбандары мен зардап шеккендерге біржолғы материалдық көмек көрсетеді. Министрліктің хабарлауынша, биылғы жылы жергілікті бюджет есебінен 8 232 азаматқа 3 278 теңгеден 47 700 теңгеге дейінгі мөлшерде 182 млн теңге сомасында біржолғы материалдық көмек көрсетіледі.

Дайындаған
Талап ТІЛЕГЕН

РЕФЕРЕНДУМ – 2022

Мәулен ӘШІМБАЕВ,
Сенат төрағасы:

«Конституцияға енгізу үшін ұсынылған түзетулер мен алдағы референдум еліміздің саяси жүйесін ғана емес, басқа да салаларды дамытуға берік негіз қалайды. Конституциялық реформа билік монополиясын болдырмауға және саяси бәсекені дамытуға жол ашады. Бұл бастамалардың бәрі Қазақстанды демократиялық, құқықтық, өділеті және әлеуметтік мемлекет ретінде нығайтуға бағытталған. Осы жолдағы жұмыстар Конституцияға өзгерістер енгізумен тоқтамайтыны белгілі. Алдағы уақытта да саяси жүйемізді реформалау ісі жалғаса береді».

Ерлан ҚОШАНОВ,
Мәжіліс төрағасы:

«Партияларды тіркеу талаптарының төмендеуі жаңа саяси бірлестіктердің пайда болуына жол ашады. Мұның бәрі елдің саяси өмірін жандандыратыны сөзсіз. Парламенттегі талқылау да қыза түсері анық. Мемлекет басшысының пікірталас көшеде емес, Мәжіліс пен мәслихатта болуы керек деген сөзі іс жүзінде асуда. Енді өз күшіне сенген адамның мажоритарлық сайлау жүйесі арқылы депутат болуына мүмкіндігі бар. Саяси өзгерістер еліне адал, қолынан іс келетін, ақыл-ойы ұшқыр өрбір азаматтың жолын ашу үшін қолға алынды».

Ілияс ТҮСТІКБАЕВ,
Қазақстан студенттер альянсының президенті:

«Осы жолы, әсіресе, жастар бөлсенділік танытуымыз керек.

Конституциялық реформаның ішінде жастарға да керек нақты өзгерістер бар. Бұл мемлекетті демократияландыру бағытында шығарылатын заңдардың тек басы ғана. Осы өзгерістер қабылданған кейін әрі қарай жерге байланысты, прокуратураға, сайлауға байланысты, партияға байланысты, БАҚ-қа байланысты түрлі жаңа заңдар қабылданады. Көз келген мәселені халықпен санасу арқылы, халықтың ой-пікірін білу арқылы шешсек, дұрыс болады. Бұл соның бастамасы деп есептеймін».

Inform.kz

Әлеумет.т⁰

ЖАҢА КӨЗҚАРАС

«Каспий құбыр желісі консорциумының (ККК) теңіз терминалында істен шыққан жылжымалы қондырғыларды жөндеудің аяқталғанына қуаныштымыз. Бұл шектеулерді алып тастауға және Қазақстанда мұнай өндірісін толығымен қалпына келтіруге мүмкіндік берді». Үкімет басшысы Әлихан Смайылов өткен жетіде ККК Бас директоры Николай Горбаньмен кездесуде осылай деп мәлімдеді.

Қазақ мұнайын әлемдік базарларға тасымалдау жайы талқыланған осы жүздесуде наурыздың соңына таман терминалда дауыл салдарынан зақымдалған қондырғылардың бәрі жұмыс істеп тұрғаны айтылды. Шаруаға құнтты, әрі мәселеге терең үнілетін Премьер-Министр келешекте Теңіз кенішінің әлеуеті артатынын хабарлады. Сол кезде «қара алтын» тасымалы да ұлғаяды. Сондықтан аталған құбыр желісінің осал тұстарын жою көкейкесті міндет екенін қаперге салды. Күре тамырды апатсыз, сондай-ақ үздіксіз пайдалануды қамтамасыз етудің маңызына тоқталды. Бұған қатысты барлық шара мен шешім қабылдау қажеттігін атап өтті.

Күре тамыр демекші, Теңіз кеніші мен Ресейдің Новороссийск айлағын бір-біріне жалғап тұрған осы тасымал жүйесіндегі оқыс оқиға мен оның ықтимал зардабы туралы туралы жазғанбыз («Алтын дарияның ағысы бөгелгенде», *Jas Qazaq*, №12, 2022). Мамандар шығын көлемі 100-150 млрд теңгеге жетеді деп болжам жасаған. Үкімет уақыт созбай, әрекетке көшті. ККК басшылығы қондырғыларды жылдам жөндеуге уәде берді. Энергетика министрі Болат Ақшолоков қаржылай шығынның орны мұнай нарығындағы жоғары бағамен толтырылады деп сендірді. Расында, қазынаның бағына орай, «қара алтын» құны жүз доллардың үстінде. Дүйсенбі күні 121-ге барып табан тіреді.

Сауда соғысы өршіген қазіргі кезеңде бюджеттің бүйірі солмасын десек, алтын дарияның ағысы бөгелмеуі тиіс. Мұнда әңгімеге арқау болған бағыттың орны бөлек. Экономист Жаксыбек Күлекеев былтыр сыртқа 65 млн тонна мұнай жөнелтілгенін, ал ККК-ның үлесі 54 миллионды құрағанын айтады. Білікті сарапшының пікірінше, дәл қазір оны толыққанды дәрежеде алмастыра алатын бағыт жоқ. Бұдан шығатын қорытынды біреу: терістік көршімен өзара тиімді экономикалық қарым-қатынастың өрісі кеңейсе, ұтпасак, ұтылмаймыз. Ә. Смайылов Мәскеуде Ресей үкіметінің төрағасы Михаил Мишустинмен кездесіп, осы екі жақты ынтымақтастық жайын пысықтады. Екі ел арасындағы тауар айналымы өткен жылы 24,2 млрд долларға жетіп, рекордтық көрсеткішке қол жеткізілгенін, болашақта өзара сауда-саттық пен инвестиция көлемін арттыру міндеті тұрғанын атап өтті. Жүздесуде, сонымен қатар, энергетика саласындағы тығыз байланысты одан әрі тереңдету жайы да сөз болды.

Іс емес, сөз қуған популизмнен ес жия алмай жатқан ғаламдық геосаясат, әсіресе, энергетика саласында жақын көршімен де, алыс-жақынның бәрімен де сындарлы да онтайлы қарым-қатынас орнатуды талап етеді. Ендеше, Жаңа Қазақстан жаңа экономикалық саясатымен сын атаулыға төтеп береді деп тілейік.

Срайыл СМАЙЫЛ

Аптаның айтары

Мәулен ӘШІМБАЕВ,
Сенат төрағасы:

«Мектеп оқушыларын айтпағанда, біздің университет пен колледж түлектерінің біліктілігі айтарлықтай төмен. Шынын айту керек, олар ӘБДҰ елдерінің жастарымен салыстырғанда бәсекеге қабілетті емес. Олар енді білікті жұмыстарды атқара алмайды. Сонда олар қайда барады? Базарларға, құрылыс алаңдарына бара ма, әлде өзін-өзі жұмыспен қамти ма?».

Рухани қазына

Қазақ әдебиетінде Бердібек Соқпақбаевтың 1957 жылы шыққан «Менің атым Қожа» романынан кейін балалар дәл солай қызығып оқитын кітап жарық көрген жоқ десек, қателеспейтін шығармыз. Оның себебі не?

Былтырғы жылды Президент Қасым-Жомарт Токаев «Балалар әдебиеті жылы» деп жариялады. Бір жыл бойы тым ауыр да, жауапты тақырыпты арқалайтын қаламгерлерге мемлекет тарапынан колдау көрсетілуі керек екенін баса айтқан болатын. Соның нәтижесі есебінде «Алтын сақа» баспасы құрылды. Рас, бұған дейін де балалар әдебиетіне катысты шығармаларды басып шығаратын баспалар болған, әлі де бар. Дегенмен артық етпейді деп ашылған «Алтын сақа» баспасы 100 кітапты едел-жедел шығарып, тұсаукесерін жасап та жіберді. Сол кездегі мәдениет және спорт министрі лауазымын атқарған Ақтоты Райымқұлова 100 кітаптың еліміздегі кітапханалар мен мәдениет ошақтарына таратылып, оқылымға колдау көрсетуге әзірлігін де айтты. Балалар әдебиеті жылы аясында ашылған баспаның бас редакторы, акын Саят Қамшыгер әрмен қарай да балаларға рухани қазына сыйлайтын базарлықты көптеп жарыққа шығаратындарын жеткізді. Баспаның шығарған кітаптарының барлығы да заманауи үлгінің талаптарына сай келеді. Әрбір тақырыпта жарық көрген кітаптардың барлығында да QR-коды бар. Кітаптың электронды нұсқасын осы кодты көшіру арқылы смартфоннан оқи беруге болады. Аудио нұсқасын да тыңдаудың мүмкіндігі мол. Баспа ұжымының әзірлеген кітаптарының арасында «Әке мен бала», «Анам бәрін сезеді», «Сыйлық», «Анам екеуміз» деген

балалар әдебиеті кітаптарына сұраныстың артқанын мақтанышпен жеткізді. Баспалар да балаларға арналған кітаптарды алдымен басуға дағдыланып келе жатқанын айтты. Баяндама барысында «Ак желкен» журналының жауапты хатшысы Асылан Тілеген былтырғы жылы балаларға арналған өлеңдер жинағы

қалғандығы. Келешекте Жазушылар одағының жанындағы балалар әдебиеті секциясы осы олқылықтың орнын толтырып, аймақтарға да сауын айтып, балалар әлеміне қалам тербеп жүрген акын-жазушыларды іздесе, кітабының шығуына мұрындық болса», — деген тілегін айтты.

сөздің мағынасын ұқпай мүдіріп қалады. Сондықтан әр жас деңгейіне қарай, күнделікті колданыстағы сөздердің синонимдерін пайдалануға тырысса дейміз. Көркем шығармалардың оқиғалар желісін ғана сақтап, бала тіліне және қазақ тілін жетік білмейтін адамдарға лайықтап, шығармаларды өзгертетін

ҚУАНТСАҢ, БАЛАНЫ КІТАППЕН ҚУАНТ

атаумен басылған шығармалар бар. Бұлардың барлығында да адамгершілік құндылықтарды әспеттеу, рухани тазару, ұлттық ерекшеліктерді дәріптеуге басымдық берілген. Жас өскін осындай кітаптарды оқу арқылы өзінің ой-өрісін кеңейтіп қана қоймай, таным көкжиегінде ұлттық құндылықтың қадір-қасиеті туралы да ақпараттарды жинайды. Балалардың жас ерекшелігіне қарай бүлдіршіндердің танымына сай боямақтар да басып шығарып, көпшілікке ұсынды. Олардың арасында «Асыл мұра», «Үй жануарлары», «Көкөністер», «Жемістер» деп аталатын боямақ кітапшаларға да сұраныс артқан. «Жол ережелері», «Ауа райы», «Мамандықтар», «Көңіл күй» сынды танымдық бағытта жарық көрген кітаптардың да оқырманға берер тартуы мол. «Алтын сақа» баспасы әлем әдебиетінің озық туындысы саналатын балаларға арналған ертегілерді де қайтадан қазақ тілінде сөйлетіп, аудармаларды да жарыққа шығарды. Ганс Кристиан Андерсеннің бірнеше кітабын қазақ тіліне тәржімалап, көпшілікке ұсынды. Дегенмен жалпы таралымы 2000 данамен шыққан кітаптардың әлі де жеткіліксіздігі, шалғайдағы ауылдарды айтпағанда, аудан орталықтарындағы мектептердің кітапхана қорына түсе бермейтін кітаптардың сапасын нығайтумен қатар, санын да арттыру маңызды шаруа болып отыр.

Жуырда Қазақстан Жазушылар одағының әдебиетшілер үйінде әдеби жыл қорытындысы өтті. Өткен жылға әдеби талдау жасап, сараптама жүргізген баяндамашылардың арасында балалар әдебиетінің өкілдері де үн қатты. Балаларға арналған өлеңдер туралы арнайы баяндама жасаған Асылан Тілеген соңғы жылдары қазақ тілінде жарық көретін

молынан басылғанына басылығын білдірді. Солардың ішіндегі ең шоқтықтысы — «Атамұра» баспасында жарық көрген «Балалар поэзиясының антологиясы». Антологияға 30 қаламгердің балаларға арнап жазған өлеңдері топтастырылған. Үш жүз беттен асатын антологиядан тек өлеңдерді ғана емес, жұмбақ, жаңылтпаш, санамақ, мазақтама, тіпті айтысты да табуға болады. Асылан осы антологияға балалар поэзиясына қомақты үлесін қосып, қалам тербеп жүрген кей қаламгерлердің енбей қалғанын да ескертті. Баяндамашының сөзінен аңғарғанмыз, жекелеген авторлардың өлең жинақтары кітап болып басылып, еліміздің бірнеше баспасынан жарық көріпті. Бірақ насихаты кемшін соғып, өзінің облысы аумағынан аспай қалған, тамаша туындылардың да әлі тұсалып тұрғанына қынжылтады. Асылан Тілеген: «Мысалы, «Қызылорда облысында Қуат Әліс деген акын тұрады. Осы акынның «Дәрумендер дауасы» деген танымдық өлеңдер жинағы балаларға ғана емес, ересек оқырмандарға да дәрумендер туралы тың ақпаратты өлең шумақтары арқылы жеткізеді. Адам ағзасына қандай дәрумен қажеттігін дәлме-дәл сипаттаған. Қуат Әлістің «Хайуанаттардың жыл басына таласуы» хикаяты, «Жабайы табиғатпен танысайық», «Төрт түліктің төлдері және балақай», «Дыбыстар әлемі» деп аталатын кітаптарының да танымдық өресі жоғары. Тіпті тұтас бір энциклопедиялық жинақ деуге де болады. Қаламгердің жан-жақты ізденгені, тақырыптарға айрықша мән бергені байқалады. Бір өкініштісі, осындай тамаша туындылар облыс деңгейінен аспай, республика оқырмандарына таралмай

Жазушы, әдебиет зерттеушісі, жас ғалым Еркнат Қуатбекұлы өз сөзінде біраз түйткілге тоқталды: «Балалар әдебиетіне қосылған үлкен қазына — жазушы, журналист Байбота Қошым-Ноғайдың табанды еңбегінің арқасында «Қазақ балалар әдебиетінің антологиясы» он том болып жарыққа шықты. Алматы қаласы әкімдігінің қолдауымен жүзеге асқан маңызды жұмыстың нәтижесі мен ырыс-несібесін балаларымыз көреді. Былтырғы жылы Нұрәулет Ақыш, Шәкен Күмісбайұлы, Бейсембай Сүлейменов, Әлібек Файзуллаұлы, Әділдіабек Салықбай, Сәуле Досжан, Ділдар Мамырбаева, Жаңабек Шағатай, Заря Жұманова сынды қабырғалы қаламгерлердің балалар тақырыбына жазған сом шығармалары жеке кітап болып басылды. Балаларға базарлық, кітап басу ісінде былтыр «Qasym баспа үйінің» ұжымы өте белсенді жұмыс істеп, үлкен шаруаны өңсерді. Бұл баспаның қызметкерлері 60-қа тарта кітапты жарыққа шығарып, балғын оқырмандарға үлестірді. Бұл шығармалардың қай-қайсысы да бала оқырманды оқиға желісімен, баяндау тәсілімен, суреттеу сырымен өзіне баурап елітіп өктері хак. Былтырғы жылы балалар әдебиеті, оның ішінде балалар прозасы да жеміссіз болған жоқ. Бірақ мұның барлығы да кем-кетіктің толыққанды бүтінделгені деген сөз емес. Қаламгерлеріміз мемлекет тарапынан қолдау көріп, көптеген кітаптар жарыққа шықты. Ендігі уақытта саннан сапаға көшу мақсатында авторларға ұсыныс ретінде айта кететін негізгі мәселе — балалардың жас ерекшеліктеріне қарай жазу. Бізде ондай кітапшалар бар, бірақ тілі күрделі. Енді ғана әріп танып келе жатқан балалар көп

орталық құрылса, құба-құп болар еді. Ондай орталықтарда автордың келісімін алу арқылы шығармаға өзгерту енгізіліп, түзетіліп, мазмұны байытылып, үлкен сүзгіден өткеннен кейін ғана жарыққа шықса, сапа мәселесі ақсамас еді».

Шынында да, біздегі акын-жазушылардың көбі шығармасын балаға емес, ересек буынға арнайтындай. Түрі де, тілі де сүренсіз кітапты бала бір ақтарған соң тастай салады. Ресейде жарық көрген кітаптарды қараңыз, балаға түсінікті, көркем безендірілген, қызық. Бүлдіршінге әлем-жәлем суреті бар, қарапайым тілмен жазылған кітап керек. Жазушы да, баспагер де осыны қаперде ұстаса дейміз.

Айтпақшы, жазушы Сәуле Досжан былтыр күрес түрлерінен қазақ жастары арасынан шыққан тұңғыш Олимпиада чемпионы Жаксылық Үшкөмпіров туралы роман жазды. «Біртуар» деген атпен жарық көрген кесек шығарма орыс тіліне, жуырда түрік тіліне аударылып, Түркияда тұсаукесері өтті. Күні ертен өскелең ұрпақ басына жастап оқитын кітап боларына шүбәміз жоқ.

1 маусым — балаларды қорғау күні түрлі мерекелік ойын-сауықтар өтеді. Дұрыс, «қуантсаң, баланы қуант» дейді қазақ. Баланы қуантқан жақсы-ақ. Десе де, баланың рухани байлығын арттыру мақсатында әдеби шығармалармен қорғанысын мықтап шегендеу ісінде әлі де атқарылар шаруа көп. Бүгінгі қазақ әдебиетінің ертеңгі тірек орқырманына айналар буын осы балалар екенін акын-жазушылар да, баспагерлер де, ұстаздар да әрқашан есінен шығармауы тиіс.

Қуан РАХМЕТ

Өзекті

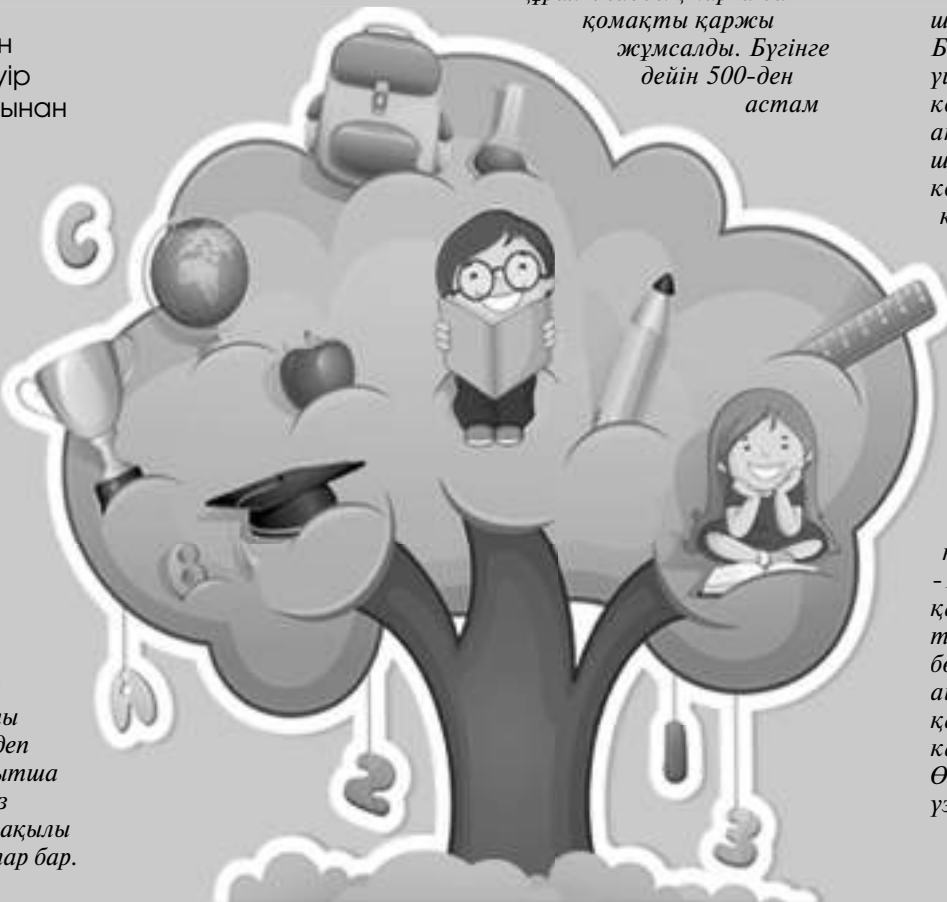
БАЛАЛАРҒА ҮЙІРМЕ КЕРЕК

Биыл – Балалар жылы. Бірақ бұл жалаулатып түрлі мерекелік шаралар өткізу дегенді білдірмейді. Әр бала мемлекет тарапынан қандай да бір қамқорлықты сезінуі керек. Сондықтан балаларды бұқаралық спорт және шығармашылық үйірмелермен қамту жобасын әрмен қарай жалғастыру маңызды.

Өткен жылы балалардың түрлі үйірмелерге тегін қатысуына жағдай жасалғаны белгілі. Биыл төп-төуір басталған істің соңы айқай-шуға ұласты. Жыл басынан бері үйірмеге тегін қатысып жүрген балалар енді ақылы түрде баруға мәжбүр. Бір үйден 2-3 бала барса, ата-ананың қалтасын көдімгідей жұқартып тастайды. Осы мәселеге қатысты бірнеше пікірді жариялауды жөн көріп отырмыз.

Дастан АЛПЫСБАЕВ, Алматы облысы Еңбекшіқазақ ауданы Сөгеті ауылының тұрғыны:
«Осыдан біраз бұрын мәдениет үйінің спортзалында бірнеше спорт түрінен үйірме ашылды. Менің екі ұлым бар. Үлкені 3-сыныпта оқиды. Кенже ұлым бірінші сыныпты аяқтады. Үлкен ұл кішкентайынан спортқа жақын. Тегін үйірмее балалар қабылдап жатыр дегенді естігенде бірден жаздырдым. Бокс секциясына үзбей қатысып жүрді. Тіпті қатысқанына көп болмаса да, қатарластарының арасында суырылып шықты. Аудандық турнирде жеңіп, облысқа жолдама алды. Шыны керек, баламыз көз алдымызда өзгерді. Спортпен айналысқаннан бері көп нәрсеге жауапкершілікпен қарайтынын байқадым. Өзінен кейінгі інісіне де қамқор бола бастады. Жақында оқу жылы аяқталды. Жазғы каникулда боксқа қатыстыра берейін деп ойлағам. Бірақ жаттықтырушысы тегін секцияның уақытша тоқтағанын айтты. Егер әрі қарай қатыстырғыларыңыз келсе, ақылы болады дейді. Ұлымды спорттан үзбейін деп ақылы қатыстыруға келістім. Бірақ ауылда көпбалалы отбасылар бар. Оларға ақылы үйірмелер қиын болайын деп тұр».

Қырғауыл ТӘКЕЙҚЫЗЫ, Еңбекшіқазақ ауданының тұрғыны, үйірме жетекшісі:
«Мемлекеттен қолдау болмаса, жағдайымыз қиын болайын деп тұр. Мектеп үшін үйірмеге сай дайындап, оқушыларға арналған қажетті құрал-жабдықтарға да қомақты қаржы жұмсалды. Бүгінге дейін 500-ден астам

оқушыны түрлі үйірмелермен қамтыдық. Ұл балалар көбінесе спорт секцияларын таңдаса, қыз балалар шығармашылық үйірмелерге жақын. Әсіресе, би, домбыра тарту, сурет салу үйірмелеріне қызығушылық танытатындар көп. Осыдан екі ай бұрын мемлекет тәрпынан қаржыландыру тоқтады. Біз тегін қатысып жүрген біраз балаларды үйірмеден шеттеттік. Қазір тек ақылы үйірмелер жұмыс істеп тұр. Біраз ата-ана шағым айтып, бізге келді. Мәселені шешу үшін аудандағы біраз кәсіпкерлерге де шығып көрдік. Олар көпбалалы отбасылардың бір баласына ай сайынғы үйірме ақысын төлеп тұруға келісті. Қазір мәселені жан-жақты шешуге тырысып жатырмыз. Біраз кәсіпкер осы мәселені көтеріп, облыс басшылығына да шықтық. Алдағы уақытта қаржы қайта қарастырылатынын айтты».

Дархан БАЙСЕЙІТОВ, балаларға спорттың қазақша күрес түрінен тәлім беретін жаттықтырушы:
«Мен ауылдық мектепте дене шынықтыру пәнінен сабақ беремін. Былтыр бір кәсіпкер ауылдағы мәдениет үйінің спорт залынан тегін спорт үйірмелерін ашты. Болмелерді арнайы құрал-жабдықтармен толықтырды. Қазақша күрес үйірмесін жүргізуге ұсыныс түсіп, сабақтан кейінгі уақытты арнадым. Қосымша төлем де қарастырылған. Мектептегі күреске бейімі бар деген 10 -16 жастағы жиырма баланы іріктеп күрес секциясына қатыстырдық. Енді кәсіпкер қаржыландыру жағы тоқтағанын айтып, үйірмені уақытша тоқтатты. Қаржы бөлінсе, жалғасатынын жеткізді. Оның үстіне жазғы үш айлық демалыс та келді. Балаларды тараттық. Демалысты қалаға барып өткізетіндері де бар. Егер жалғасып жатса, каникул кезінде де балаларға жаттығу өткізуге болады. Өйткені спортқа қызығушылық танытқан бала жаттығуды үзбеге тырысады».

Дайындаған
Мақпал МАХАМЕТҚЫЗЫ

MEGAPOLIS

Мемлекет басшысы биылғы Қазақстан халқына Жолдауында әлеуметтік мәселелерді шешуге ерекше басымдық бөліретінін атап көрсетті. Отандық өнім өндірісін арттыру, бағаның шарықтауына жол бермеу – кезек күттірмейтін міндет. Осы орайда өліміздің үшінші мегаполисі – Шымкент қаласында қымбатшылықпен күрес тұрақты жүргізіліп келеді. Әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларының бағасын тұрақтандыру мақсатында өңірлік тұрақтандыру қоры жұмыс істеп жатыр. Егіс көлемінен ағымдағы жылы 90,1 мың тонна өнім жиналады деп күтілуде. Өзіндік агро-белдеуі бар Шымшаһарда мал шаруашылығы саласы да қарқынды дамып келеді. Шымкент қаласының ауыл шаруашылығы және ветеринария басқарма басшысы Әбунасыр Жанбатыровпен сұхбатымыз осы салада жүзеге асырылып жатқан жұмыстарды қамтыды.

— Әбунасыр Шарифуллаұлы, жыл сайын әкімдіктің тиісті басқармаларына бюджеттен қаржы қаралатыны белгілі. Осы жылдың 1 тоқсанындағы қаржы қаншалықты мақсатқа сай игерілді?

— «Шымкент қаласының ауыл шаруашылығы және ветеринария басқармасы» мемлекеттік мекемесінің негізгі міндетіне тоқтала кетейін. Ол — ауыл шаруашылығын дамыту және халықтың денсаулығын жануарлар мен адамға ортақ аурулардан қорғау, ветеринария саласындағы іс-шараларды ұйымдастыру және жүргізу, қаланың агроөнеркәсіп саласында инновациялық технологияларды енгізу, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша іс-шараларды іске асыруға ықпал жасау.

Бюджеттің игерілуіне келсек, ауыл шаруашылығы және ветеринария басқармасымен 2022 жылдың 1 тоқсанда жоспарланған бюджет 100 пайызға (2 млрд 865,6 млн теңге) игерілді. Ауыл шаруашылығы саласын мемлекеттік қолдауға 2022 жылдың 3 айында 60,0 млн теңге субсидия бөлініп, 100 пайыз игерілді. Атап айтқанда, егін шаруашылығына бөлінгені — 143,2 млн теңге, мал шаруашылығына —1071,7 млн теңге,

операторлар «Sapaly Munai» ЖШС, «АЗК Алмаз» ЖШС арқылы көктемгі дала жұмыстарына шаруалардың өтінімдеріне сәйкес жеңілдетілген бағамен литріне 189 теңгеден 290,5 тонна жанар-жағармай босатылды (көктемгі — 1000 тонна, күзгі — 1000 тонна).

Әбунасыр ЖАНБАТЫРОВ, Шымкент қаласының ауыл шаруашылығы және ветеринария басқарма басшысы:

АГРО-БЕЛДЕУІ БАР ҚАЛАДА АЗЫҚ-ТҮЛІК ТАПШЫЛЫҒЫ БОЛМАЙДЫ

қайта өңдеу саласына — 807,4 млн теңге, инвестициялық субсидия бағытына — 679,5 млн теңге, ауыл шаруашылығы малын, техниканы және технологиялық жабдықты сатып алуға несие беру, сондай-ақ лизинг кезінде сыйақы мөлшерлемесін субсидиялауға — 145,6 млн теңге (игерілгені — 60,0 млн); ауыл шаруашылығы кооперативтерінің тексеру одақтарының ауыл шаруашылығы кооперативінің ішкі аудитін жүргізуге арналған шығындарын субсидиялауға — 18,2 млн теңге бөлінді.

— Ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру барысы қалай?

— Ағымдағы жылдың қаңтар-наурыз айларында ауыл шаруашылығының жалпы өнім көлемі 7,6 млрд теңгені құрап, өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 1284,3 млн теңгеге артты (2021 жылғы қаңтар-наурыз — 6,3 млрд теңге). Нақты көлем индексі 99,2 пайызды құрады (2021 жылғы қаңтар-наурыз — 105,5%).

Ауыл шаруашылығының негізгі капиталына тартылған инвестицияның көлемі 16,1 млн теңгені құрап, өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 50,7 млн теңгеге кеміді (2021 жылғы қаңтар-наурыз — 66,8 млн теңге). Нақты көлем индексі 22,8 пайызды құрады (2021 жылғы қаңтар-наурыз — 5,6%).

Тамақ өнімдерінің негізгі капиталына тартылған инвестицияның көлемі 2158,8 млн теңге болып, өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 1 915,6 млн теңгеге артты (2021 жылғы қаңтар-наурыз — 243,3 млн теңге). Нақты көлем индексі 8,4 есені құрады (2021 жылғы қаңтар-наурыз—14,2%).

Ауыл шаруашылығы өнімдері экспортының көлемі 34,1 млн долларды құрады. Бұл өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 10 млн долларға артық (2021 жылғы қаңтар-ақпан — 24,1 млн доллар). Нақты көлем индексі 145,1 пайыз (2021 жылғы қаңтар-ақпан — 150 пайыз).

— Егін шаруашылығында дәнді дақыл жеткілікті ме? Биыл қанша өнім алуды жоспарлап отырсыздар? Жанармай мәселесін қалай шештіңіздер?

— Бүгінгі таңда 4,8 мың гектарға ауыл шаруашылығы дақылдары егілді (жоспар — 29,8 мың гектар). 1,7 мың гектарға дәнді дақылдар, 1,5 мың гектарға майлы дақылдар, 0,7 мың гектарға жоңышқа, 0,7 мың гектарға көкөніс, 0,2 мың гектарға картоп егілді.

Биыл егістіктен жылы 90,1 мың тонна өнім жиналады деп күтілуде (оның ішінде: дәнді дақылдар — 14,5 мың тонна, майлы дақылдар — 2,8 мың тонна, көкөніс пен бақша өнімдері — 51,0 мың тонна, картоп 3,6 мың тонна, мал азығы дақылдары — 18,2 мың тонна).

Шымкент қаласы бойынша көктемгі және күзгі дала жұмыстарын жүргізуге бөлінетін жанармайды таратушы операторлар анықталды. «ҚазМұнайГаз» ұлттық компаниясымен келісімшарт жасалып, жанар-жағармайды арнайы вагондармен сатып алуға.

Осыған сәйкес, Шымкент қаласы бойынша қажетті жанар-жағармайды таратушы

Автожанармай құю стансаларының болуы және АШТӨ (ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілер) үшін дизель отынын талон жүйесі бойынша босату жөніндегі келісіміне орай, жанар-жағармай әр ай сайын операторлардан бөлінетіндіктен арнайы график түзілген.

Осыған байланысты, егіншілікпен айналысатын Шымкент қаласының шаруа қожалықтарына көктемгі дала жұмыстарына бөлінетін жанар-жағармайдың аяқталу мерзімі маусым айының 30-шы жұлдызына дейін, осыған орай көктемгі дала жұмыстарына қажетті жанар-жағармайды алу үшін өтінімді уақытылы беру қажеттігін ескертеміз.

Биыл өнімділікті арттыру мақсатында минералдық тыңайтқыштардың бағасын субсидиялау бағдарламасына — 122 146,0 мың теңге; тұқым шаруашылығын

дамытуды субсидиялауға 20 480,0 мың теңге; пестицидтердің, биоагенттердің (энтмофагтардың) құнын субсидиялауға 600,0 мың теңге бөлінген. Бұл 2021 жылмен салыстырғанда 12 пайызға артық (2021 жылы — 128,0 млн теңге).

— Үшінші мегаполис мал шаруашылығы саласында да айтарлықтай көрсеткіштерге қол жеткізетін болар? Білуімізше, қалада ет пен жұмыртқа тапшылығы жоқ.

— Шымкент — өзіндік агро-белдеуі бар ерекше қала ғой. Осыған сәйкес, қала аумағында мал шаруашылығы саласы да қарқынды дамып келеді.

Осы орайда тұрақты түрде мемлекеттік қолдау көрсетіледі. Атап айтқанда, Шымкент қаласы бойынша мал шаруашылығын мемлекеттік қолдау бағдарламасы аясында «Асыл тұқымды мал шаруашылығын дамытуды, мал шаруашылығының өнімділігін және өнім сапасын арттыруды субсидиялау қағидаларын бекіту туралы» ауыл шаруашылығы министрінің 2019 жылғы 15 наурыздағы №108 бұйрығына сәйкес, 2022 жылға жалпы 1 071,8 млн тт қаржы қаралған (ресубликалық бюджеттен 820,6 млн теңге, жергілікті бюджеттен 251,1 млн теңге).

Осы аталған бағдарлама аясында мемлекеттік қолдауға ие болу үшін subsidy.

plem.kz сайтында көрсетілген нұсқаулықтарды қарап, субсидиялаудың әр бағыттары бойынша танысып жұмыс істеу қажет.

Қосымша сұрақтар туындаған жағдайда Шымкент қаласының ауыл шаруашылығы және ветеринария басқармасы мамандарына хабарласып, консультациялық кеңес алуға болады.

Өндірілген өнімге келсек, жыл басынан бері 2,9 мың тонна ет өндірілді. Бұл көрсеткіш өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 109 тоннаға артық (2021 жылғы қаңтар-наурыз — 2,8 мың тонна).

Сондай-ақ 9,2 мың тонна сүт өндіріліп, өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 362,2 тоннаға артты (2021 жылғы қаңтар-наурыз — 8,8 мың тонна).

34,4 млн дана жұмыртқа өндіріліп, өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 6,4 млн данаға кеміді (2021 жылғы қаңтар-наурыз — 40,7 млн дана).

Ірі қара мал 72,2 мың (2021 жылғы қаңтар-наурызда — 74,5 мың сиыр), жылқы — 13,6 мың, (2021 жылғы қаңтар-наурыз — 14,1 мың), құс 983,5 мың (2021 жылғы қаңтар-наурыз — 1119,4 мың), қой мен ешкі саны 68,3 мың (2021 жылғы қаңтар-наурыз — 87,5 мың) болды.

(бруцеллезге 18906 бастан қан сынағасы алынды) мен 14 түрлі жұқпалы ауруға қарсы (125438 бас ауыл шаруашылығы жануарына екпе егілді) профилактикалық ету жұмыстары жүргізілді.

Қаңтар мен наурыз аралығында тұрғындар тарапынан түскен өтінішке сәйкес, 10 019 бас қанғыбас ит-мысық ауланып, уақытша ұстау орталығына жеткізілді. Жалпы қала аумағында мал өлекселерін көметін 6 «Бекқари» шұңқыры бар. Сонымен қатар, 8 сібір жарасы ошағы тіркелген нысандар толық құжаттандырылып, айналасы қоршалып, арнайы белгілер қойылды.

Осы жылы кеміргіштерге қарсы залалсыздандыру жұмыстарын жүргізуге қаржы бөлініп, көктем және күзгі мезгілінде 33 504 шаршы метр кокыс тастайтын жәшіктердің аумағы, 2 272 680 шаршы метр өзендер мен каналдар аумағын залалсыздандыру жоспарлануда.

Масаға қарсы залалсыздандыру жұмыстарын жүргізуге қаржы қаралып, өзендер мен каналдар — 1 355 600 шаршы метр, саябақтар — 2 361 650 шаршы метр, гүлзарлар мен аллеялар 855 064 шаршы метр аумағына жылына 4 рет (сәуір, маусым, шілде, тамыз) залалсыздандыру жүргізу жоспарлануда.

Бүгінгі күнге қалада эпизоотиялық ахуал тұрақты.

— Жүзеге асырылып жатқан қандай жобалар бар?

— Өндірістік жылыжай кешенін дамыту бойынша «Alt Company Invest» ЖШС өнеркәсіптік жылыжай кешені қала аумағында көкөніс өнімдерін өндіріп жатыр. Жобаның жалпы алаңы — 4, 0

— Әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларының бағасын тұрақтандыру бағытында қандай жұмыстар атқарылып жатыр? Қымбатшылықтың алдын алу жұмыстары жүргізіле ме?

— Үкіметтің 2010 жылғы 1 наурыздағы №145 қаулысына сәйкес, әлеуметтік маңызы бар азық-түліктің 19 түрі бекітілген. Осы орайда өңірлік тұрақтандыру қоры жұмыс істейді. Қор аясында ірі сауда желілері («Грамд», «Магnum») және жергілікті тауар өндірушілерімен («Шымкент құс» ЖШС, «Қасқасу-С» және «Бәйтерек» шаруа қожалықтары және т.б.) айналым бағыты бойынша келісімшарттар түзіліп, 40-қа жуық ірі сауда желілерінде және әлеуметтік дүкендерде әлеуметтік маңызы бар тауарлар бекітілген бағамен сатылуда.

Бұдан бөлек, әр аптаның сәрсенбі, сенбі және жексенбі күндері қаланың 4 жерінде жергілікті тауар өндірушілері мен шаруа қожалықтарының қатысуымен базар нарқынан 10-15 пайызға төмендетілген бағамен азық-түлік жәрмеңкелері ұйымдастырылады.

Бұл өнімді тауар өндірушіден тұтынушыға делдалсыз, тікелей сатуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, азық-түлік тауарларын тасымалдаушы дистрибьюторлар, ірі сауда желілері мен базар басшыларының, құзырлы мекемелердің қатысуымен комиссия отырыстары өткізіліп, бағаны негізсіз өсірмеу жөнінде және 15 пайыздық сауда үстеме мөлшерінің сақталу талаптары тұрақты түрде ескертіліп келеді.

— Инвестиция тарту мәселесі қалай шешілуде?

— Инвестиция тарту және қайта өңдеу бөлімінің негізгі атқаратын жұмысы — қала аумағында ауыл шаруашылығына инвестиция тарту нәтижесінде ішкі нарықты және қала тұрғындарын сапалы әрі отандық өніммен

гектар. Жылыжай іске қосылғанда 50-70 адам жұмыспен қамтылады. Жылдық өнім өндіру қуаты — 2 400 тонна. Жылыжай кешенінде қияр мен қызанақ өсіріледі. Тәулігіне 3,6 тонна сүт өндіріледі. Осылайша, жылыжай кешенін іске қосу арқылы, қала аумағындағы өндірілген өнімнің экспорттық көлемінің артуын, ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру және өткізуден табыс табу, қала тұрғындарын сапалы, табиғи таза өніммен қамтамасыз ету жүзеге асырылады. Айта кету керек, жылыжайда автоматтандырылған заманауи жаңа технологиялар пайдаланылады.

Асыл тұқымды сүтті-етті ірі қара мал шаруашылығын дамыту бойынша «Рахат-Агро» шаруа қожалығындағы асыл тұқымды сүтті-етті бағыттағы репродукторлы ірі қара мал шаруашылығын дамытуды айтсақ болады. Мұнда тәулігіне 3,6 тонна сүт өндіреді. Шымкент қаласы Қаратау ауданы Мөртөбе тұрғын алабында орналасқан. Мақсаты — асыл тұқымды сүтті бағыттағы ірі қара мал сатып алу арқылы қаланың сүтті мал шаруашылығын дамытып, сүт өнімдеріне қажеттілігін қамтамасыз ету. Бұл шаруашылыққа отандық немесе ТМД елдерінен асыл тұқымды сүтті бағыттағы ірі қара мал сатып алу үшін сатушы тараппен келісімшарт түзу; сатып алынатын асыл тұқымды малдарды карантинге қою; мал басын тасымалдауға арналған тауарлық-көлік жүкқұжаттарды заңдастыру; сатып алынған асыл тұқымды ірі қара малдарды жануарларды бірдейлендіру базасына тіркеу және республикалық палатаға тіркеу; селекциялық және асыл тұқымдық жұмыстың ақпараттық қорына тіркеу; сатып алынған асыл тұқымды ірі қара мал басы үшін «Асыл тұқымды мал шаруашылығын дамытуды, мал шаруашылығының өнімділігін және өнім сапасын арттыруды субсидиялау» қағидасына сәйкес, субсидия алу үшін өтінім жолдау тапсырмалары жүктелген.

камтамасыз ету. «Инвестициялық салымдар кезінде агроөнеркәсіптік кешен субъектісі шеккен шығыстардың бір бөлігін өтеу бойынша субсидиялау қағидаларын бекіту туралы» ауыл шаруашылығы министрінің 23.07.2018 жылғы №317 бұйрығында көрсетілген 34 түрлі жоба паспортына сәйкес, атап айтқанда: ауыл шаруашылығы техникалары мен жабдықтарын сатып алған уақытта, қарқынды бақтар отырғызған кезде, жылыжай кешенін салу және кенейткен кезде, сактау қоймаларын салу және кенейту, құрама жем зауытын салу, тағы да басқа инвестициялық жобаларды жүзеге асырған жағдайда кеткен шығынын 25 — 50 пайыз аралығында өтеледі.

2022 жылы салада 274 жұмыс орнының ашылуын көздейтін 14 жобаны (11,0 млрд теңге) іске қосу жоспарланды. Оның ішінде: 4 құс шаруашылығы, 1 жеміс-көкөністі қайта өңдеу кәсіпорны, 2 жылыжай кешені, 2 сүтті қайта өңдеу кәсіпорны, 2 тауарлы сүт фермасы, 3 қойма кәсіпорны ашылады.

— Ветеринария саласындағы залалсыздандыру, профилактикалық ету жұмыстары нәтижесін беріп жатыр ма?

— «Эпизоотияға қарсы» іс-шараларды айтар болсақ, жануарлар мен адамға ортақ аса қауіпті 29 түрлі ауруға қарсы диагностикалық зерттеулер

Етті бағыттағы құс шаруашылығын дамыту бойынша, «Шымкент құс» ЖШС бройлерлік құс шаруашылығын дамыту және құс етін өндірумен айналысып жатыр. Жылына 2000 тонна құс еті өндіріледі. Етті бағыттағы бройлері тауықтарды өсіріп бағу арқылы қаланың құс шаруашылығын дамытып, құс етіне қажеттілігін қамтамасыз ету және импортталатын құс өнімдерін азайтуға өз үлесін қосып келеді.

Өндірістік жылыжай кешенін дамыту бойынша «Taza Onim» ШҚ өнеркәсіптік жылыжай кешені қала аумағында көкөніс өнімдерін өндіреді. 2019 жылы іске асқаны 3 гектар, қазіргі таңда өнімге сұраныстың артуына байланысты қосымша 6 га жоспарланып, құрылыс жұмыстары жүргізілуде. Жылдық қуаты — 3 600 тонна өнім өндіру.

2020 жылы шілде айында жалпы көлемі 6 гектарды құрайтын «Taza onim» жылыжай кешені толығымен іске қосылды. Аталған жылыжайда жылына 1 000 тонна көкөніс жиналады. 65 адам тұрақты жұмыспен қамтамасыз етілген.

— Сұхбат бергеніңіз үшін рахмет! Жұмысыңызға сәттілік тілейміз.

Сұхбаттасқан Мөлдір КЕНЖЕБАЙ, Шымкент қаласы

Жаңа Қазақстан сыртқы саясатта өзінің тиімділігін сан мәрте дәлелдеген көпвекторлық бағытты жалғастыра береді. Тәуелсіз Қазақ елінің үлкенді-кішілі мемлекеттермен қарым-қатынастағы сындарлы да салмақты ұстанымы ең дұрыс һәм ұтымды шешім болғанын қазіргі ғаламның беталысы да дәлелдеп отыр. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев мәміледен гөрі текетіресеке бейімдеу бүгінгі әлемде барлық сөрiктестермен тең дәрежелi байланыстың жандануына айрықша мән береді. Ғалым, әрі журналист Дархан Қыдырәлінің сараптамалық мақаласында өліміздің халықаралық аренадағы қарышты қадамы мен жемісті жетістіктері баяндалады.

Өткен отыз жылда мұндай стратегия жаһандық геосаяси ахуал құбылған кезеңде бір емес, бірнеше рет тиімділігін көрсетті. Қазақстанның көпвекторлы саясатын қалыптастырушы архитекторлардың қатарында дүниежүзіне танымал кәсіби дипломат, тәжірибесі мол, соның ішінде БҰҰ басшылығында еңбек еткен Президент Қасым-Жомарт Тоқаев та бар екенін айта кеткен жөн. Осы орайда, Президенттің сыртқы саясаттағы 100 күніне қатысты желтоқсан айында шолу жасаған едік. Онда Мемлекет басшысының жұмыс кестесінің шектен тыс тығыздығы, сонымен бірге атқарылған шаруалардың қарқыны мен тиімділігі анық көзге түседі. Қаралы қантар оқиғасына қарамастан, Мемлекет басшысының осы жұмыс қарқыны бәсеңдемегенін атап өте аламыз. Қантар оқиғасынан кейін кейбір сарапшылар Қазақстанның көпвекторлы саясатының келешегіне күдікпен қарағаны мәлім. Шын мәнінде, әлемдегі геосаяси қысымның күрт

Үндістан Премьер-Министрі Нарендра Модидің бастамасымен ұйымдастырылған, мемлекет басшыларының онлайн форматта өткен «Орталық Азия — Үндістан» бірінші саммитіне қатысты. Келіссөздер барысында сауда мәселесі де талқыланды. Мәселен, Орталық Азия елдері мен Үндістан арасындағы тауар айналымы 2020 жылы 3 миллиард АҚШ долларына жетіп, Қазақстанның үлесі 80 пайызды құрады. Айта кетерлігі, өңірдегі үнді ықпалын күшейтуге жасалған қадамды 2021 жылдың аяғында байқалды. 19 желтоқсанда Үндістан сыртқы істер министрі Субраманям Джайшанкардың шақыруымен Мұхтар Тілеуберді Нью-Делиде өткен Орталық Азия–Үндістан сыртқы істер министрліктері басшыларының 3-ші кездесуіне қатысты. Осылайша, Қазақстанның сыртқы саясатындағы тағы бір бағытты — «оңтүстік векторды» нығайтуға жасалған қадамды аңғара аламыз. Әңгімеден сәл ауытқып, мына мәселеге назар аударсак. Сыртқы істер министрі Премьер-Министрдің орынбасары лауазымымен үйестіру Мемлекет басшысының сырты саясатқа басымдық беруінің стратегиялық маңызын айғақтайды. Көпвекторлы ұстанымсыз сыртқы

ЖАҢҒЫРҒАН СЫРТҚЫ САЯСАТ

артуына байланысты өңірлік деңгейдегі ойыншыларға бейтараптық ұстану күн өткен сайын қиындап бара жатқаны бұдан бұрын да түсінікті еді. Оған қоса, қантардағы қайғылы оқиғалардан және Еуропа парламентінің қарарынан кейін елімізге санкция салынып, «шеттетілген мемлекеттер» қатарына ілігіп кете ме деген қауіп те туындады. Дегенмен мұндай көзқарастың бекер екені көп ұзамай-ақ анықталды. Еуропа парламентінің бірнеше депутаты әу бастан Қазақстанды қолдады. Бұдан бөлек, Мемлекет басшысының кадрлық тағайындаулардан бастап, сыртқы саясат саласындағы белсенді әрекеттері де еліміздің абыройын қалпына келтіруге үлкен рөл ойнады. Осылайша, 30 жыл ішінде алғаш рет Қазақстан Президентінің Әкімшілігі кәсіби дипломат Мұрат Нұртілеуге сеніп тапсырылды. Президент Әкімшілігі басшысының жаңа орынбасары, Президенттің халықаралық ынтымақтастық жөніндегі арнайы өкілі Ержан Қазыханов та сыртқы істер министрлігінде еңбек еткен тәжірибелі дипломат. Сонымен қатар сыртқы істер министрі Мұхтар Тілеубердінің Премьер-Министрдің орынбасары лауазымында қалуы сыртқы саясаттың өзгермейтінін көрсетеді. Өткен айда сыртқы саяси аренада жасалған негізгі бағыттардың бәрінде белсенділік байқалды. Әсіресе, бұл 2020 жылы қабылданған Қазақстан Республикасының Сыртқы саясат тұжырымдамасына толық сәйкес келеді. Рекордтық қысқа мерзім ішінде Шығыспен (*Қытай және Үндістан, Шығыс Азия*), көршілес елдермен (*Ресей және Орталық Азия мемлекеттері*), мұсылман әлемімен, Батыспен, сондай-ақ ірі халықаралық ұйымдармен қарым-қатынасты нығайту бойынша маңызды қадамдар жасалды. Сонымен, соңғы айдағы халықаралық сапарларға қысқаша тоқталсақ. Заманауи әлемдік саясаттың, әсіресе, экономиканың негізгі трендтері қалыптасатын Шығыстан бастасақ.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев 25 қантарда мемлекет басшыларының «Орталық Азия — Қытай» онлайн-саммитіне қатысты. Жоғары деңгейлі форум Орталық Азия мемлекеттері мен Қытай арасындағы дипломатиялық қатынастың орнағанына 30 жыл толуына орай ұйымдастырылды. Содан көп өтпестен-ақ, 5 ақпанда, XXIV Қысық Олимпия ойындарының ашылу салтанатынан кейін Бейжіңде Қазақстан Президенті Қ.Тоқаев пен Қытай Халық Республикасының басшысы Си Зинпин келіссөздер өткізді. Келіссөздер барысында сауда-экономикалық байланыстарды нығайтуға ерекше назар аударылды. Атап айтқанда, Қ.Тоқаев «Бір белдеу және бір жол» мегажобасын одан әрі дамытуға басымдық берді. Өз кезегінде Қытай басшысы сөзбе-сөз айтсақ, «Қасым-Жомарт Тоқаевтың дана және қуатты басшылығымен Қазақстан мықты және гүлденген мемлекетке айналатынын» мәлімдегені шығыстық ділмарлық екені, бірақ бекер айтылмағаны сөзсіз. Қазақстанның бастамасымен құрылған, жақын арада бүкіл Азиядағы қауіпсіздікке жауапты ұйымға айналуға тиіс АӨСШК-нің келешегіне қатысты Коммунистік партия басшысының жоғары баға беруінің де маңызы зор. Қытайға сапардағы мына мәселеге назар аударған жөн. Бейжіңге шақырылған мемлекеттер басшыларының көпшілігі Қытай астанасындағы қонақүйлерге тоқтады. Тарихи мәні бар Мемлекеттік резиденцияға үш елдің басшысы ғана орналасты. Олар Ресей Президенті Владимир Путин, Пәкістанның Премьер-Министрі Иран Хан және Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев еді. Қытай тарапының бұл қадамы көп нәрседен хабар береді. Тағы бір азиялық алпауыт — Үндістан да біздің ұзақ мерзімді серіктесіміз. Жоғарыда аталған «Орталық Азия — Қытай» саммитінен екі күн өткен соң, яғни 27 қантарда Қ.Тоқаев

саясат саласы мұндай үлкен мәнге ие бола алмайтыны да анық. Қытай мен Үндістаннан бөлек, Шығыс Азия да назардан тыс қалған жоқ. Мәселен, 26 қантарда Қазақстан сыртқы істер министрінің бірінші орынбасары Шахрат Нұрышев Жапонияның елшісі Джун Ямадамен, ал 28 қантарда Корея Республикасының елшісі Ку Хонг Сокпен кездесті. Азияда ғана емес, әлемдік деңгейде айтарлықтай салмағы бар елдермен өткен кездесу Қазақстанмен арадағы дипломатиялық қарым-қатынастардың орнағанына 30 жыл толуына арналды. Бұл ретте Оңтүстік Корея елшісімен әңгіме барысында «стратегиялық серіктестік» деген сөздер айтылды. Президент Қ.Тоқаевтың Ресейге сапары да маңызды рөл атқарды. Бұл жұмыс сапары солтүстіктегі көршімізге иррационалды «аллергиясы» бар және содан зардап шегетін кейбір «аларминстердің» паникалық болжамдарының қателігін тағы бір рет дәлелдеді. Мәселен, 10 ақпанда Ресей Президенті В.Путинмен Мәскеуде өткен келіссөздердің қорытындысы бойынша 11 келісімге қол қойылды. Олардың алтауы білім беру саласына, қалған бесеуі экономика және энергетика саласындағы ынтымақтастыққа қатысты. Келісімнің барлығы өзара тиімді серіктестік қағидаттарының негізінде жасалды. Қасым-Жомарт Тоқаевтың Еуразиядағы қауіпсіздік мәселелері жөніндегі пікірін ерекше атап өткен жөн: «Біз Ресейдің еуразиялық кеңістіктегі тұтастыққа қатысты ұстанымын қолдаймыз деп айтқым келеді. Түптеп келгенде бұл қағидат 2010 жылы ЕҚЫҰ-ның Астана форумының қорытындысы бойынша қол қойылған декларацияда тіркелген болатын. Біз өзге мемлекеттердің қауіпсіздігіне нұқсан келтіре отырып, өз қауіпсіздігімізді құру қазіргі әлемде мүмкін емес және тиімсіз екенімен келісеміз». Бұл — ЕҚЫҰ қағидаттарына сай келетін стратегиялық серіктеске дұрыс қолдау көрсету. Қ.Тоқаевтың Ресейге сапарының ең ерекше бөлігі ретінде 11 ақпанда Қазанға барып, Татарстан Президенті Рустам Миннихановпен кездесуін атап өте аламыз. Көпшілік аталған кездесуде Қазақстан Президентінің ана тілінде — қазақша сөйлегеніне назар аударды. Ортақ тарихтан тамыр алатын халықтың басшысымен қазақ тілінде аудармашысыз-ақ түсіністі. Екі көшбасшы сауда-экономика, инвестиция, мәдени-гуманитарлық салалардағы серіктестікті кеңейту жолдарын талқылады. Соның алдында, 24 қантарда Қ.Тоқаев Қазақстан астанасында Р.Миннихановты қабылдаған-ды. Кездесу барысында сауда-экономика, өндіріс пен технология салаларындағы серіктестікті нығайту перспективаларын талқылады. Осылайша, «сюжет желісінің» үзілмегенін тағы да байқай аламыз. Сондай-ақ өткен айда оңтүстіктегі көршілерімізбен қарым-қатынасымыз жүйелі түрде дамыды. Осы орайда, әртүрлі масштабтағы бірқатар оқиғаны атап өткен жөн. 20 қантарда Қ.Тоқаев Өзбекстан Президенті Шавкат Мирзиёевпен телефон арқылы сөйлесті. Өткен жылдың аяғында, 6 желтоқсанда Қазақстан мен Өзбекстан Орталық Азияның жаңа тарихында үлкен бетбұрыс ретінде Одақтастық қатынастар туралы декларацияға қол қойғанын естеріңізге сала кетейік. Енді қантардың аяғында телефон арқылы сөйлескенде бауырлас екі елдің басшылары өңірдегі тұрақтылық пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуге ерекше назар аудара отырып, стратегиялық әріптестікті (*атап айтқанда, саяси, сауда-экономикалық, инвестициялық, көлік-транзиттік, мәдени-гуманитарлық*) одан әрі дамыту мәселелері бойынша пікір алмасты. Үш аптадан кейін, 9 ақпанда Қ.Тоқаев Өзбекстан Республикасы Олий Мажлисінің Заң шығару палатасының төрағасы Нурдинжон Исмоиловты Ақордада қабылдады. Сол күні Өзбекстанның парламенттік делегациясы Қазақстан Парламенті

Мәжілісінің төрағасы Ерлан Қошановпен кездесті. Сапар қорытындысы бойынша, Өзбекстан мен Қазақстан Парламентаралық ынтымақтастық кеңесін құру туралы келісімге қол қойды. Екі күннен кейін, 11 ақпанда Өзбекстан Президенті Ш.Мирзиёев Қазақстанның Премьер-Министрі Әлихан Смайыловты қабылдады. Кездесу барысында былтыр желтоқсандағы саммит барысында қол жеткізілген Орталық Азиядағы екі ірі елдің көшбасшыларының уағдаластықтарын іске асыру мәселелері қаралды. Өңірдегі басқа да туыс елдермен ынтымақтастық та бір орында тұр-ған жоқ. 12 ақпанда Ашхабадта еліміздің Премьер-Министрінің бірінші орынбасары Роман Скләр Түрікменстан Президенті Гурбангулы Бердімұхамедовпен кездесті. Тараптар көлік-транзит, сауда-экономикалық және ауыл шаруашылығы салаларындағы серіктестікті кеңейту мәселелері бойынша пікір алмасты. Қоршаған ортаны қорғау тақырыбында бөлек әңгіме жүргізілді. Қырғыз президенті Садыр Жапаровтың 16 қантарда еліміздің бас басылымы — Egemen Qazaqstan республикалық газетіне берген бағдарламалық сұхбатында Қазақстанға суретке ерекше мән берді. Орталық Азия елдері бойынша танымал сарапшы Аркадий Дубнов: «Орталық Азия елдерінің басшылары бірлескен суреттері арқылы әлемге өзара келіспеушіліктер мен пікір қайшылығын артқа тастап, келісімге келе алатынын көрсетуге тырысады... Бұл әрекеттері ортаазиялық қауымдастықты қалыптастыруға деген ишаратқа ұқсайды. Аймақтағы мемлекеттердің басшылары Орталық Азияны халықаралық саясат субъектісіне айналдыруға тырысып бағады» деп атап өтті. Биыл Қазақстанның посткеңестік мемлекеттерден бөлек, мұсылман елдерімен ынтымақтастығы жалғасын тапты. Мәселен, 6 ақпанда Президент Қ.Тоқаев Twitter желісінде Түркия президенті Режеп Тайып Ердуанға және оның жұбайы Әмине Ердоғанға омикрон вирусынан тезірек сауынып кетулерін тіледі. Түрік көшбасшысының жүрекжарлы жауабы да көп құттірмеді. Сондай-ақ 2 ақпан күні Президент Қ.Тоқаев пен Иран Ислам Республикасының президенті Ибрахим Раиси телефонмен сөйлесіп, екіжақты ынтымақтастықтың қазіргі жағдайы мен оның алдағы перспективаларын талқылады. Айта кететіні, келіссөзге Иран тарапы бастамашы болды. Осылайша, елдің жаңа Қазақстанмен өзара іс-қимыл жүргізуге қызығушылығы сақталғанын растады. «Оңтүстік вектордың» дамуына орай, мұсылман әлеміне қатысты тағы екі маңызды оқиға болғанын атап өту керек. 26 қантарда Қазақстан Премьер-Министрінің орынбасары — Сыртқы істер министрі Мұхтар Тілеуберді Пәкістан Ислам Республикасының Сыртқы істер министрі Макдұм Шах Махмұд Қурешимен телефон арқылы сөйлесті. Тараптар саяси, сауда-экономикалық және гуманитарлық салалардағы ынтымақтастықты ғана емес, сондай-ақ Қазақстан мен Пәкістанның халықаралық алаңдардағы өзара іс-қимылының перепективаларын талқылады. Атап айтқанда, М.Тілеуберді Қазақстан ИЫҰ Сыртқы істер министрлері кеңесінің алдағы отырысына Пәкістанның төрағалығын толық қолдайтынын жеткізді. Келіссөз туралы бастаманы былтыр 2021 жылы Қазақстанға қызығушылығы айтарлықтай артқан Пәкістан да көтерді. Осылайша, оңтүстік және оңтүстік-батыстағы әріптестеріміз Қазақстанның қантар айындағы қайғылы оқиғадан тез арада айығып, сыртқы саясатында ұстанатын дәстүрлі бағытына оралғанына ықылас білдірді. Қазақстанның Батыс әлемімен өзара қарым-қатынасы — еліміздің көпвекторлы сыртқы саясатының аса маңызды бағыты. Келешекте де солай болып қала береді. Бұл — ең алдымен, ЕО және АҚШ елдерімен өзара ынтымақтастыққа қатысты. Бұл бағытта да аса маңызды саяси оқиғалар болды. Батыстағы әріптестер Қазақстандағы саяси реформаларға, адам құқықтарын сақтауға талпынысына жоғары баға берді. Қазақстан дипломатиялық сыпайылықты сақтай отырып, бұл бағыттағы прошестердің үздіксіз, байыппен жоғары әлемдік стандарттар мен ұлттық мүдделер арасындағы тепе-теңдікте дамып жатқанын жеткізді. Батыстағы серіктестерімізге елдегі оқиғалар мен олардың себеп-салдарын объективті баяндау өте маңызды болатын. Мұны сөтті орындай алдық. Ал 6 қантарда ҰҚШҰ бітімгершілік күштерінің қатысуымен терроризмге қарсы операция жалғасып жатқан кезде, америкалық тараптың бастамасымен М.Тілеуберді АҚШ Мемлекеттік хатшысы Энтони Блинкенмен телефон арқылы сөйлесті. Олар Қазақстандағы ахуалды, сондай-ақ жаһандық және өңірлік деңгейдегі қауіпсіздіктің өзекті мәселелерін талқылады. Кейінірек, 10 қантарда еуропалық тараптың бастамасымен Қ.Тоқаевтың Еуропалық Кеңестің президенті Шарль Мишельмен келіссөзі онлайн режимде өтті. Отырыста еліміздегі ішкі саяси жағдайдан басқа, Қазақстан мен ЕО арасындағы

стратегиялық әріптестікті одан әрі дамыту перспективалары көтерілді. ЕО Қазақстанның осы күнге дейінгі басты сауда серіктесі болып қала беретінін айта кету керек. 19 қантарда М.Тілеуберді Бельгияға ісапармен барып, осы елдің және ЕО басшылығымен келіссөздер жүргізді. Қазақстан мен ЕО-ның екіжақты қарым-қатынастардың барлық бағыты бойынша өзара тиімді, көпжоспарлы ынтымақтастықты дамыту ниеті келіссөздердің негізгі арқауына айналды. Қазақстан мен Еуроодақ арасындағы қарым-қатынасының жаңа деңгейге көтерілуіне серпін берген Кеңейтілген әріптестік пен ынтымақтастық туралы келісімге 2020 жылдың наурыз айында қол қойылғанын еске сала кеткен жөн. Көп ұзамай, 7 ақпанда Президент Қ.Тоқаев Ақордада ЕО-ның Орталық Азиядағы арнайы өкілі, фин дипломаты Тери Хакалды жеке қабылдады. Казак көшбасшысы ЕО Президенті Ш.Мишельге елімізге көрсеткен қолдауы үшін алғысын білдірді. Ал еуропалық дипломат ЕО мемлекеттері Орталық Азиядағы басты серіктесі — Қазақстанның дамуына мүдделі болғандықтан, Президент Қ.Тоқаевтың реформалар саясатын толық қолдайтынын атап өтті. Ал 2022 жылы 10 ақпанда АҚШ-ка іссапармен барған Қазақстан Сыртқы істер министрінің орынбасары Ақан Рахметуллин Ақ үйдің, Конгрестің, АҚШ Мемлекеттік департаментінің ресми тұлғаларымен, «сараптама орталықтарымен» және басқа да бірқатар құрылымның өкілдерімен кездесті. Негізінен екіжақты, сондай-ақ «C5+1» форматында кеңейтілген стратегиялық әріптестікті тереңдету мәселелері талқыланды. А.Рахматуллин өз кезегінде америкалық тарапқа Қазақстандағы кешенді саяси және экономикалық реформалар бағдарламасының негізгі тұстарын таныстырды. 11 ақпанда Қазақстанның Мемлекеттік хатшысы Ерлан Қарин Германия Сыртқы істер министрлігінің Орталық Азия, Шығыс Еуропа және Кавказ елдері бойынша уәкілетті өкілі Маттиас Люттенбергпен кездесіп, Қазақстан-Германия ынтымақтастығы мен оның даму перспективаларын талқылады. Тараптар көпжоспарлы серіктестікті одан әрі дамытуға мүдделі екенін атап өтті. Үш күннен соң, 14 ақпанда М.Тілеуберді ЕО-ға мүше мемлекеттердің елшілерімен кездесті. Олар Қазақстанға қолдау көрсетіп, елде жүргізіліп жатқан реформаларға жоғары баға берді (*Қазақстанның Адам құқықтары саласындағы табыстарын ерекше атап өтті*). Одан бөлек, министр Финляндия Республикасының Сыртқы істер министрі Пекка Хаавистомен телефон арқылы сөйлесті. Нәтижесінде, БҰҰ мен ЕҚЫҰ алаңдарындағы ынтымақтастық жөніндегі жоспарлар келісілді. Қазақстанның халықаралық ұйымдармен ынтымақтастығы туралы айта кеткен жөн. Соңғы айда СІМ басшылығы осы бағытта белсенді жұмыс жүргізді. Сыртты істер министрі 21 қантарда Венаға жұмыс сапарымен барып, ЕҚЫҰ басшылығымен кездесті. Бұрын қол жеткізген келісімдер мен Қазақстандағы реформалар кезінде ынтымақтастықты одан әрі дамыту мәселесі қозғалды. 31 қантарда ИЫҰ хатшылығының бастамасымен М.Тілеуберді ұйымынан бас хатшысы Хусейн Ибрагим Тахамен телефон арқылы сөйлесті. Ол Қазақстан халқы мен басшылығына қолдау білдіріп, қантар айындағы оқиғалар кезінде қаз тапқандардың отбасыларына көңіл айтты. Мұсылман әлемінің Қазақстанға қызығушылық танытып, еліміздегі оқиғаларды жіті бақылап отырғаны байқалады. Сыртқы істер министрі, сондай-ақ 7 ақпанда БҰҰ Адам құқықтары жөніндегі жоғарғы комиссары басқармасының (*АҚЖҚБ*) Орталық Азия бойынша өңірлік өкілі Рышард Комендамен кездесіп, осы салаға қатысты өзекті мәселелерді көтерді. 15 ақпанда Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі Әлихан Смайылов АӨСШК атқарушы директоры, елші Қайрат Сарыбайды қабылдады. Ол жақында ұйымға айналатын осы құрылымдағы Қазақстан төрағалығының басымдықтарын іске асыру барысы туралы баяндады. Қантардағы қайғылы оқиғалар кезінде Түркі ынтымақтастығы ұйымдары — Түркітілдес мемлекеттер ұйымының хатшылығы, ТүркПА, Халықаралық Түркі академиясы, Түркі молениті мен мұрасы қоры Қазақстанға бірауыздан қолдау білдірді. Сонымен қатар 11 қантарда еліміздегі қайғылы оқиғалардың ізімен Түркі мемлекеттері ұйымының Сыртқы істер министрлері кеңесінің Қазақстандағы жағдайға қатысты төтенше отырысы өтті. 31 қантарда Қазақстан астанасына Түркі мемлекеттері ұйымының Бас хатшысы Бағдат Әміреев келіп, министр М.Тілеубердімен кездесті. Қазақстанның Түркітілдес мемлекеттер ұйымымен серіктестігі мәселелері және күн тәртібіндегі өзекті тақырыптар талқыланды. Ал 11 ақпанда белгілі қоғам қайраткері Икрам Адырбеков Түркі мемлекеттері ұйымының Аксақалдар кеңесінің үш күндік отырысына қатысты. Осылайша, Қазақстанның түркі әлемімен қарым-қатынасы да өзектілігін сақтап қалды. Түйіндеп айтсақ, өткен айдағы оқиғалар көп нәрсені аңғартты. Қазақстан әлем картасында маңызды орынға ие болып қала бермек. Шетел бізге әлі де қызығушылық танытады. Серіктестеріміз еліміздің дағдарыстан кейін тез арада қайта қалпына келгенін, мемлекет басшылығы әуелден жоспарланған он өзгерістер мен қайта құруды жедел іске асырып жатқанын көріп отыр. Ең алдымен, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес, әлеуметтік әділетсіздікті енсеру, заңның үстемдігін орнату және адамның негізгі құқықтарын қамтамасыз ету жөніндегі мәселелер алдағы уақытта да ігерілетіле бермек. Бұл бағыттағы жұмыстардың келешекте жапғасын табары сөзсіз. Осылайша, еліміз халықаралық келісімдерге берік екенін сөз жүзінде емес, ісімен дәлелдеп отыр. Экономиканы қалпына келтіруге қажет шешімдердің бәрі жүзеге асып жатыр. Бұл өз кезегінде Қазақстанның аймақтық және әлемдік геосаясаттағы орнын көрсетеді. Ел басшылығының ұстанымы қабылданып жатқан шаралардың тактикалық емес, стратегиялық және ұзақ мерзімді сипатта екенін айғақтайды. Қазақстанның ішкі ғана емес, көпвекторлы стратегиясынан айнымайтын сыртқы саясатына қатысты бағдарымыз өзгермек емес. Қазақстан басшылығының мақсаты — «қалыпқа қайта оралу» ғана емес, елдің дамуында серпіліс жасап, әлемдегі орнын одан әрі нығайта түсу.

Дархан ҚЫДЫРӘЛІ ,
Egemen Qazaqstan

ТІРШІЛІК

Денсаулық

«Күйзеліс көзге көрінбейтін, жан-дүниенді қажытып, бойыңды, ойыңды үрей мен қорқыныш билеп, өмірден тұңілдіретін дерт», – дейді Әлібек.

Осыдан екі жыл бұрын жер-дүниеге тәжтажал тарағанда 30 жастағы Әлібекті белгісіз ауру діңкелетеді. Жан-дүниесі аласұрып, әлдебір мазасыздық пайда болады. Ұйқыдан қалады. Осыны бәрі апталдай азаматты қажытып жібереді. Жас адам секілді ойнап-қулу былай тұрмақ, тамаққа да қарай алмай, үрей құшағында жүрген Әлібек қатты жүдейді. Үш баланың әкесі жүрегім кейде әлсіз соғып, кенеттен қайта дүрсілдеп, тынысым тарылып, тіршіліктен күдер үзіп, тұйыққа тірелгенде көңілі құлазып, өмірмен қоштасуға бел бұғанын да жасырмайды. Жүрегіндегі зілден арылғысы келіп, бойын жайлаған сырқатқа шипа іздеген науқас бірнеше медициналық тексеруден өтеді. Дәрігерлер

әртүрлі деңгейінде, кейде депрессия жағдайында жиі болып тұрады. Одан кейін суицидалды әрекеттерге бейім науқастардың көбеюі көктем мен күзде жиі байқалады. Бұдан әйелдер немесе

мезгілінің адамның мінезі мен жан-дүниесіне әсерін сол кезеңдегі адамдардың көңіл-күйіндегі өзгерістерден бақылауға болады. Мұндай асқынулар көбінесе маниакалды-депрессивті психоздар кезінде, биполярлы бұзылыстар, шизофренияның

Оқшау ой

Бірде Мөңке би түс көріп, Сырым батырға жорытпақ болады. «Бір жолы бәйгеге 40 ат костым, біреуі де бәйгеден келмеді. 30 ат костым, біреуі де келмеді. 5 ат костым, төртеуі бәйгеден келмеді де, біреуі ғана қаракшыға аман жетті. Аман жеткені сол, келе сала

жеттік. Бір танысымыздың қызы «несиеге қымбат көлік алып беремін, үй кезегін жылжытып беремін» деген желеумен біраз адамнан қомақты ақша алып, Түркияға қашып кетіпті. Ал оған алданған адамдар ата-анасының мазасын алып жатыр. «Өлімнен ұят күшті» дейтін бұынның адамдары емес пе, жиған-тергенін сатып, қызының қарыздарын өтеп берген.

«ӘЙ» ДЕЙТІН ӘЖЕ «ТИКТОКТА» ЖҮР СЕКЕҢДЕП...

пышаққа ілікті. Әлгі аттың ішін жарып жібергенімде, қасқыр шықты, қасқырды жарғанда түлкі шықты. Түлкіні жарғанда, қоян шықты. Осыны жорып берші», – дейді Мөңке би.

Сырым түс жорудың жолын Мөңкенің ұзатылып кеткен қызына беруді ұйғарады. Әйтсе де, ол би үш рет

Осыдан бірнеше күн бұрын екі студент қыздың әңгімесін өтіп бара жатып естіп қалдым. Қолдарында темекі. Түтінін будак-будак еткізеді. Айналасындағылардан қымсыну деген жоқ. Біреуі құрбысына қарап: – Кешке не істейміз, в клуб пойдем да? – деді.

шақыру жібергеннен кейін әрең келеді. Қыз түстің жайын білген соң Сырымға: «Түсті жездене жорытпа, жиеніңе жорытпа, әйелге жорытпа» деген сөз бар еді. Сонда да айтайын.

Түс адал түс, қияли түс, шайтан түс деп үшке бөлінеді. Мұны қай түске жатқызырымды білмеймін, бірақ оның шешуі мынадай:

«40 ат дегеніміз – мұсылманның 40 парызы орындалмай қалатын заман болады екен. 30 аттың бәйгеден келмей қалатыны – 30 күн ораза ұстамайтын заман туалды екен. 5 аттың төртеуі келмей, біреуі келгені – бес уақыт намаз қаза болып, оны біреу оқып, біреу оқымайтын кез келеді екен. Қасқырдың шыққаны – кісінікін тартып алып, ұрлап жейтін зорлықшыл заманның туатыны шығар. Түлкі шыққаны – алдаушы мен арбаушы көбейетін, түлкідей бұландаған заманның күтіп тұрғаны шығар; қоян шыққаны – ұрпақ үрейленіп өсетін, көленкесінен қорқып жүретін заман болар».

Сөз соңында Мөңке бидің қызы: «Маған түс жорытқандарыңыз қате болды. Күндердің күнінде әйел билеген заман келеді. Ол заманда әйелден ұят кетеді, еркектен намыс қашады. Менің үш рет шақырғанда зорға келуімнің сыры осында еді», – депті.

Расында да, бүгінгі күні сол қыздың айтқаны келген сияқты. Әйелдердің ақилымен қаса етегі де қысқарды. Бүкіл әйел затын ұяттан кетті деуден аулақпын. Тек әйел затына қатысты көкейімде жүрген бір оймен бөлісуді жөн көрдім. Өйткені мен де әйелмін. Менде анамын. «Ата-ананың қадірін балалы болғанда білесің» деп жиі айтып отыратын әжем. Біз әженің тәрбиесін көрген ұрпақпыз. Қазақ қызды «ұят болады» деген бір ғана сөзбен тыйып отырған. Ал қазіргі қыздарға ұят дегенді сөзді айтып көр. «Ой, сіз ескіше ойлайсыз, қазір заман басқаша» деп екіленіп шыға келеді. Бала тәрбиелейтін әже қалмаған ба дейсің. Сексенге келсе де, секендеп билеген, онысымен қоймай, «шпагатқа» отырған әженің видеосы әлеуметтік желіні кезіп жүр. Тойда бар «өнерің» көрсеткен мұндай әжейдің немересі қандай екен?

Қыз-келіншектің ұяттан жұрдай болғанына дәлел көп. Көзіммен көргенімді айтайын. Танертен қоғамдық көлікке мініп, жұмысқа келе жатқан бетім. Автобуста бір келіншектің құлаққапқа құлаққап, телефонмен сөйлесіп келеді. Екі сөзінің бірі: «Өй, шешен, оны бүйтіп жіберемін, шешен, оны сүйтіп жіберемін». Бүкіл автобус келіншекке қарап қалыппыз. Бір қария, шыдамай кетті ме, келіншектің құлаққабын жұлып алып: «Айналайын-ау, қазактың қызы екенсің, сөл даусыңды бәсендетіп, тым құрмаса боктамай сөйлесші», – деді. Әлгі келіншек «ата, өзім білемін» деді де міз бақпай отыра берді. Ақсақал үнсіз басын шайқады. Ал әлгі келіншек бейпіл сөзді үдетіп, әңгімесін жалғастыра берді.

Қазір әйел адам алаяқтық жасады десе де, таң қалмайтын дәрежеге

– Ой, денег нет. Егер ақша тапсам, барайық. А то ақшасы жоқ жігіттер кездесіп қалса, счегті жаба алмай қаламыз, – деді екіншісі.

Міне, бүгінгі бойжеткен, ертенгі келіннің бет-бейнесі!

Әрине, көпке топырақ шашудан аулақпын. Бірақ бұл айтқанымыз – біздің күнделікті тіршіліктің бір көрінісі ғана. Қызылордалық бір келіншек бес баласын күйеуіне тастап, қашып кеткен. Жәудіреген бес бүлдіршін әкенің қолында қалыпты. Ал келіншек балаларға төленетін әлеуметтік көмек түсетін карточканы алып кеткен. Қайда жүргені белгісіз. Жалғыз ол емес, осылай бала-шағасын тастап, қызық қуып кететіндер соңғы кезде тіпті көбейді. Мұның бәрі «Қызға қырық үйден тыйым» дейтін қазақы тәрбиені шетке ысырып тастаудан.

Қараңыз, жасы да, көрісі де, әйелі де, еркегі де, атақтысы да, ешкім танымайтыны да секендеп «ТикТокта» жүр. Қазір баланы ата-әже емес, ата-ана емес, ғаламтор тәрбиелейді. Жылаған балаға ата-анасы телефон ұстата салады. Танертен смартфонмен оянған бала, жатарда смартфонмен бірге ұйықтайды. Олардың не көріп, қандай тәрбие алып жатқанын ойлауға қорқасың. Жакында әнші Саят Медеуов «ТикТок» сынды желіні желпіндіріп жүрген қатарластарының әрекетін сынға алып, ойындағысын ортаға салды. «Бір кездері шегіртке деп кемсіткенде, өре түрегеліп айғай салдық. Өнердегі кейбір әріптессымактарымның істеп жүргеніне қарасам, шегіртке емей, немене? Жасы елуге таяп қалған кейбір қатарластарымның қылығы қарынды аштырады. Ырбың-жырбың, түкке тұрғысыз әңгіме, аузынан ақ ит кіріп, көк ит шыққан былапыт сөз. Елуде ел ағасы болып бата беретін жасқа келіндер ғой», – деген жанайқайын жеткізді.

«Бүгін құлқынның құлы үшін сайкымазақ болып жүргендеріңді ертең қартайғанда немере-шөберене қалай түсіндіресің? Қай бетімен оларға ақыл айтасың? Олар сайкымазақ, аузының дуасы жоқ шалды тыңдай ма? «Атан түйе құтырса, жұт болады» деуші еді ақсақалдар. Бүгін танымал болудың ең оңай жолын таңдағанмен, ертенгі күнімізді неге ойламаймыз? Ертеңгі ұрпақтың болашағын ойласақ, қазақы құндылықтары сақталған ұлт боламыз десек, бүгінгі бетімен кеткен әлеуметтік желіні ретке келтіру керек», – деген ұсыныс тастады. Саят Медеуов аузына келгенді айтып, интернетке жүктеуді жүгендейтін заң шығару керек деген пікірде.

Әншінің ашынатындай жөні бар. Ақыл айтатын жастағы ел ағалары мен апалардың сиқы анау. Жастар ұлгі алатын әртістер ырбың-жырбың етіп, ерсі әзілін жария еткеніне мәз. Еңбектеген баладан бастап, еңкейген қарияға дейін «тиктокерге» айналды.

Мөңке бидің қызы айтқандай, әйелден ұят, еркектен намыс кеткен заман.

Мақпал МАХАМЕТҚЫЗЫ

барлық тексеру қорытындысын зерттеп, оның денсаулығынан кінәрат таппайды. Бірақ жігіттің үрейі күшейіп, уайымы үдей түседі.

«Кейін білдім, ел аузында «паникалық үрей» аталып кеткен аурумен алысыппын. Әлгі тұншығу, үрей, ұйқысыздық, бойкүйездіктің бәрі сол аурудың нышаны екен. Ішкі әлемін алай-түлей болып жатқанда ата-анам да, бауырларым да сырқатқа шалдыққаныма тіпті сенген жоқ. Жұбайым ғана жылы сөзімен демеп, көмектесті. Психолог Жұлдызай Мұратбекқызына келдім. Ол «невроз» деген диагноз қойды. Бастапқыда мазасыз көңіл-күйді құбылтқан «паникалық үрейден» өзім құтылыппын. Коронавируспен ауырғаннан кейін бұрынғы кесел күйзеліске ұласқан. Сол асқынып, өмірден тағы түнілдім. Қазір айына 4-5 мәрте психологтың көмегіне жүгінемін. Бұл аурудың бар екенін бұған дейін білмеппін. Күйзеліс – жан-дүниенің кеселі. Сырт көзге көрінбейді. Ештеңеге қуана алмайсың. Ұдайы сары уайымға салынып жүресің. Үйден шығуға қорқасың. Тұншығып, жүрегін тоқтап қалатындай күй кешесің. Қазір сол үрейден, уайымнан арылдым. 20 келі салмақтан айырылдым», – деп Әлібек басындағы жағдайды тәптіштеп айтып берді.

Жан күйзелісіне түскен жалғыз Әлібек дейсіз бе? Әлем бойынша күйзелістің шырмауына түскен 280 миллион адам бар. Күнделікті өмірде қиын жағдайға тап болған кезде адамның көңіл-күйінің өзгеруі, зауқы ештеңеге соқпай, ашушаң болуы, енжарлыққа бой алдырып, өзгелерден оқшаулануы күйзелістің алғашқы белгілері дейді мамандар.

Республикалық психикалық денсаулық ғылыми-практикалық орталығының психологы Жұлдызай Мұратбекқызының айтуынша, психикалық көңіл-күйі құбылған немесе бұзылған науқастарды емдеудің бұрыннан белгілі, тиімді әдістері бар. Өкінішке қарай, науқастар емделуге асықпайды, әрі психологиялық қызметке жүгінуге намыстанады.

Өз тарапымыздан біз маманға көкейдегі бір-екі сауалымызды қойдық.

– Көктем мен күз психикалық ауруларға әсер ете ме?

– Ел аузында көктем мен күзде әртүрлі психикалық аурулар асқынып, көбейіп, науқастардың шамадан тыс ашушаң және қоғамда олардың жайлы жиі айтылаы. Жыл

ерлер көбірек зардап шегеді деп нақты айтуға дәлел жоқ. Ал жас ерекшеліктері бойынша көбіне жасөспірім шақта, 28-40 жаста мінез-құлықта және адамдармен қарым-қатынасында өзгерістер, сонымен бірге көңіл-күйдің тез құбылуы жиі байқалады.

Күннің ұзаруы немесе қысқаруы, көктем мен күзде ауа райының күрт өзгеруі, әсіресе, күз кезінде ауру асқынады.

– Жанындағы адамдар мұны байқай ала ма? – Науқаспен қоян-қолтық араласатын адамдар байқай алады. Күйзеліске түскен адамның кенеттен көңіл-күйі бұзылып, ұйқысы бұзылады. Өмірге қызығушылығы азайып, селқос күйге түседі. Өз-өзіне көңілі толмай, үрейленіп, бөлмесінен шықпай оқшаулана бастайды. Сол нәрсеге ашулануы да мүмкін. Егер мінез-құлықта осындай өзгерістер болып, үдей түссе, онда міндетті түрде дәрігерге қаралу керек. Психолог мамандарға барған дұрыс.

Адамның ішкі жан-дүниесі аласұрып, құтын қашырған күйден арылудың бір жолы – тұрақты түрде психологтың көмегіне жүгіну. Әзірге мамандар психикалық ауытқуы бар адамдардың дерті көктемде немесе күзде асқынады деген ел арасында кең тараған сөздің ғылыми тұрғыда зерттелмегенін алға тартады.

Бірақ психологтар күйзелістің емі бар дейді. Наукас мамандардың көмегіне неғұрлым ертерек жүгінсе, соғұрлым жылдам сауығып кетеді. Бүгінде еліміздегі психиатриялық ұйымдарда депрессия диагнозымен 1400 наукас динамикалық бақылауға алынған.

Республикалық психикалық денсаулық ғылыми-практикалық орталықтың мәліметінше, 17 өңірде психикалық денсаулық орталықтары жұмыс істейді. Аудандарда осы бағытта 204 кабинет көмек көрсетеді.

Дүниежүзінің ғалымдары қазір әлемде жүрек ауруынан кейін екінші орында психикалық аурулардың көбейгенін жиі айтады. Адамзат жүйкесінің әлсіреуіне әсер ететін факторлар да әртүрлі. Психологтар құрығы ұзын депрессияның құрсауына ілінбес үшін жағымсыз ойға берілмеуге, зиянды әрекеттерден аулақ болуға және спортпен шұғылдануға кеңес береді.

Жазира БЕГАЛЫ, журналист

Қуғын-сүргін

Алматы облыстық өңірлік комиссиясының құрамындағы екінші жұмыс тобының «Ірі байлардың малын көмеспескелеу жұмысы» бойынша жүргізген есебінің қорытындысын шығарды.

Екінші жұмысшы тобы шаруа қожалықтарын күштеп ұжымдастыруға және казак отбасыларын отырықшыландыруға ұшыраған кулактардың, байлардың, жартылай феодалдардың (орта шаруалардың) және шаруа қожалықтарының тәркіленген шаруашылықтары бойынша қозғалған қылмыстық істерді, әкімшілік материалдарды зерделеумен шұғылданып келеді. Осы бағыт бойынша 83 тәркіленуші шаруалардың тізімдерін анықтап, олардың 30-ы ақталмағаны дәлелденіп отыр. Алматы облысының шекаралық аудандарынан мал-мүлкі тәркіленіп, жер аударылған 273 шаруаның тізімі анықталды. Мамандардың тиісті талдауынан өтіп жатқан түрлі шаруашылық-саяси науқандар бойынша жазаланғандар мәселесі бойынша 1932 жылғы 7 тамыз заңы бойынша Алматы облысында 1634 шаруа сотталғаны анықталып, тізімі белгілі болды. Ал 1947 жылғы 4 маусымда қабылданған осыған үндес жарлық бойынша жазаланғандар саны 181 адамды құрады. 1928 жылғы Жетісудан тәркілеуге ұшыраған ірі байлардың тізімі мұрағат қорында «Байлардың жеке ісі» деген атпен сақталған. Аталған тізім бойынша осы өлкеге тарайтын

3. Дайырман Тыштыбаев, 4. Желібай Манабаев, 5. Иса, Барымтаев 6. Ақшал Құмаев, 7. Жазылбек Түргенбаев, 8. Оразалы Байбатшаев;
- Қастек ауданынан: 1. Әбділда Токбергенов, 2. Есдәулет Асылбеков, 3. Ахметжан Асыков, 4. Абайылда Келгенбаев (Кельчимбаев болып жазылған — Р.О.), 5. Тойбай Қашкенов, 6. Жылкыбай Қалырбаев, 7. Қасымбай Айтқожанов, 8. Әбілда Жаубасаров, 9. Беспай Медеуов, 10. Нұрпейіс Тойжанов, 11. Ахмет Серікбаев, 12. Айдарбек Есенов, 13. Әбдіхалық, Рыскелдинов 14. Шолтабай Құдайбергенов;
- Қордай ауданынан: 1. Құлажан Ақатаев, 2. Мүсәпір Хожанбердиев;
- Қаратал ауданынан: 1. Саяқ Бұламбаев, 2. Жетібай Қылшабаев, 3. Қыраубай Қырбасов, 4. Арыстанбек Дикамбаев, 5. Фаюризша Ешмұхаметұлы Абылайханов;
- Бәрібаев ауданынан: 1. Тасыбек Базарбаев, 2. Кенесбай Бактияров, 3. Құндыбай Төлеудинов, 4. Әбдікерім Мерсаев, 5. Мұхамадия Ахметшолов, 6. Қасым Сыйқымбаев, 7. Салық Жердентапқанов, 8. Әбдірахман Шілікбаев, 9. Иманшан Шошакбаев, 10. Базарбай Мәметов, 11. Заманбек Бексұлтанов;
- Іле ауданынан: 1. Әлімбай Қараев, 2. Өтеген Дауталиев, 3. Қайыпғали Ордабаев, 4. Сағит Халыков;
- Бүйен Ақсу ауданынан: 1. Қожахмет Маманов, 2. Махмұтбек Маманов, 3. Сейітахмет Сейітбатқалұлы Маманов, 4. Есенғұл Маманов, 5. Айтмұхамбет Тұрысбеков, 6. Опы Жүсіпов, 7. Төнірберген Тұрысбеков, 8. Бекет Былшыков, 9. Сарыке Қылиев;

Дәулетбақов, 7. Шәріп (Жоруп) Бейбітов, 8. Дүйсебек Жайнаков, 9. Дәулетбақ Дәркенбаев, 9. Жүнісбай Сергібаев, 10. Райс Бескемпіров;

Балқаш ауданынан: 1. Әлімбек Әшімов (Ойшымов), 2. Тезекбай Исмайлов, 3. Дәркембай Исмайлов, 4. Жаманқұл Шығыров, 5. Әбіл Тлеуқабылов, 6. Қожай Бөрібаев;

Шоқпар ауданынан: 1. Атош Тлеужанов, 2. Әлімбай Мәркенов, 3. Сапанбай Мәркенов, 4. Мешітбай Өмірбеков, 5. Оразалы Есмамбетбаев;

Алтынемел ауданынан (Малайсары): 1. Ерасыл Шолбаев, 2. Есімбай Даулбаев, 3. Бекбатыр Байтулатов, 4. Балдыбай Самаев, 5. Рахматулла Бұғыбаев.

(Декрет бойынша тәркіленген, жер аударылғандар жалпы саны анықталатын болады).

«БЕС МАСАҚ» ЗАҢЫМЕН СОТТАЛҒАН ШАРУАЛАРДЫҢ ЕСІМІ АНЫҚТАЛДЫ

орыс тіліндегі «Жетісу ұшқыны» газетінің 23 қыркүйектегі №106 (398) санында, казак тілінде жарық көретін «Тіліші» газетінің 26 қыркүйектегі №56 (383) сандарында жарияланды.

Тізімге назар аударсақ, Қарқара ауданынан: Исабек, Имамбаев 2. Абиыр Дәркембаев,

Алакөл ауданынан: 1. Малаев Самет;

Октябрь ауданынан: 1. Мамырбай Әлібеков, 2. Жанғазы Таксыққожаев; Еңбекші казак ауданынан: 1. Токсамбай Исмайлов, 2. Қарасарт Жамбауов, 3. Жүніс Құлмамбетов, 4. Нұрке Абаев, 5. Олжайымбет Шорымбаев, 6. Ахмет

1930 жылғы 14 қыркүйектегі Шекаралық аудандардан бай-кулактарды жер аудару туралы БКП(б) Казак өлкелік комитеті қаулысына сәйкес, БМСБ (ОППУ) Алматы округінен 263 іс бойынша 273 шаруаны әр түрлі жазалаған. Жұмыс тобының мамандары осы 273 адамның тізімін анықтады. Бұл құжат 21.01.1931 жылға жатады. (Дереккөзі: КР ОМА 5-қор, 21-тізім, 61-іс, 34-45 парақтар)

Қазақстан өлкелік бақылау комиссиясы — ҚАССР жұмысшы-шаруа инспекциясы халық комиссариаты мәліметтерінде Калинин ауданындағы бір ауыл кеңес, 4 кулақты өлім жазасына кескені жазылған. Есік ауданында колхоздың рұқсатынсыз кез келген мүлік пен азық-түлікті сатуға және сатып алуға тыйым салынды. Колхозға кіруден бас тартқандар да жазаланды. Калинин ауданында бір уәкіл 16 орташа мен кедейлерді барлық сиырларды ортақтастыруға қарсы шыққандары үшін қамап тастаған. Өлкекомнан уәкіл болып Қастек ауданына жіберілген Кубасов Алматы округінде жаппай ұжымдастырылған аудан саналып, кулактарды жою шаралары жүргізілген Есік ауданында 138 шаруашылық тәркіленіп, сотқа берілді. Кулактарға қатысты 58 көрнекі сот өткізіліп, олар әртүрлі мерзімдерге қамауға алынып, жер аударылу мен жерден айыруға кесілді. 1930 жылдың 22 ақпаны қарсаңында ауданда 3647 шаруашылық (84%) ұжымдастырылды.

1930 жылдың 1 наурыздағы округом жедел үштігі шешімімен округ аумағынан тыс

жерлерге жер аударылатын 2-категориялы кулак шаруашылықтар Есік ауданынан — 120, Калинин ауданынан — 200, жалпы көлемі 320 шаруашылық және 1600 жан (бір шаруашылыққа 5 жаннан есептегенде) деп белгіленді.

1930 жылдың 10 сәуірдегі құпия анықтамаларға сәйкес, Өлкеком комиссиясы қаулысымен Алматы округінен басқа округтерге 2-категория бойынша 320 кулак шаруашылығы жер аударуға жатқызылса, соның 153 шаруашылық (771 адам) жер аударылған. Ал округтің өзі ішінде жаппай ұжымдастырылған аудандардан басқа аудандарға жер аудару межесіне үшінші категориялы 365 шаруашылық жатқызылып, оның 86-сы жер аударылған. Калинин ауданындағы бір ауылкеңес 4 кулақты өлім жазасына кескенін көрсеткен. Есік

ауданында колхоздың рұқсатынсыз кез келген мүлік пен азық-түлікті сатуға және сатып алуға тыйым салынды. Колхозға кіруден бас тартқандар да жазаланды. Калинин ауданында бір уәкіл 16 орташа мен кедейлерді барлық сиырларды ортақтастыруға қарсы шыққандары үшін қамап тастаған.

1929 жылдың қарашасында Өлкеком отырықшыландыру бойынша жоспарлы жұмыстарды бастау жөнінде арнайы шешім қабылдады. 1930 жылдың басында ХКК жанынан республикалық отырықшыландыру комитеті құрылды. Алматы округінен отырықшыландыруға жататын көшпелі және жартылай көшпелі шаруашылықтар сан 18046 құрады. БК(Б)П Орталық комитеті 1929 жылдың 20 желтоқсанында «Ет проблемасын шешуге байланысты шаралар» туралы қаулы қабылдады. 1929 жылдың 6 қаңтарындағы Алматы округтік атқару комитеті Орталық өлкелік өкіметтің 34000 мүйізді ірі қара шығару жөніндегі тапсырмасын, округтік атқару комитеті төмендегіше жоспарды қабылдайды. 1932 жылы 7 тамызда Орталық Атқару комитеті мен КСРО Халық комиссарлар кеңесінің «Мемлекеттік кәсіпорындардың, колхоздардың және кооперациялардың мүлкін қорғау және қоғамдық (социалистік) меншікті қорғау туралы» қабылдаған қаулысының («Бес масақ» заңы) Алматы облысы бойынша сотталған 1634 шаруаның есімдері анықталды.

Архив құжаттарына сәйкес, Алматы облысы бойынша бай-кулактарды жою бойынша 1103 адам жазаланған. Олардың ішінде 1031 бай, 18 молда, 51 орташа, 3 кедей болған. Жазаланған, тәркіленіп, жер аударылған шаруалар ішінде шекарадан өтіп кету мақсатында келіп, тұрақтап қалған «Сібір кулактары» деген категория болған. Деректерде олардың саны 65 адам деп көрсетілген (Дереккөзі: КРПА 719-қор, 2-тізім, 126-іс, 178-184 парақтар).

Шаруаларды сот арқылы қуғындауға большевиктер 1926 жылғы РСФСР Қылмыстық кодексінің 61-бабын да пайдаланды. Онда міндеттемелерден, қоғамдық маңызы бар жалпымемлекеттік міндеттемелерден немесе істерді атқарудан бас тартуға қылмыстық жаза көзделген. Бұл баптың да мәнісі азаматтық құқықтарға қол сұғу. Бұл баппен сотталған шаруаларды да ақтау — өзекті шаруа.

Аман КҮНІКЕЕВ,
топ жетекшісі,
Ш.Уәлиханов атындағы
тарих және этнология
институтының
ғылыми қызметкері,
тарих ғылымдарының магистрі

Ақындар әртүрлі... Кей ақынның өлеңін әліп-өшіп жақсы көресің. Ал кейде өзін көріп, әңгімелескеніңде кеңілің толмай қалады. Кейбір шайырмен шүйіркелескен кезде едәуір әсерленесің. Бірақ өлеңінің әр жолы ұстатпай әр жаққа қашады... Әйтсе де, өзі өлеңіне, өлеңі өзіне ұқсайтын ақындар да баршылық. Біздің бүгінгі кейіпкеріміз – дәл осындай ақын.

Мен оны тұңғыш рет өз ауылымда көрдім. Жүз елу шақырым жердегі Аралдан артынып-тартынып жеткен бір топ өнерпаз кешке қарай Қаратөреннің жазғы клубына келіп, концерт қойды. Жалпы теңіз беткейдін тарпаң таланттары ешкімге оңайлықпен ұпай бере қоймайды. Даңқты күйші-термеші, композитор Мұрат Сыдықов, оның жары Базар Костаева, акын-жыршы Әбілхан Маханов, баянды шебер тартатын Байнияз Тлепов, сырбаз күйші Қаппар Жармағамбетов, білікті дирижер Сайлау Тілепов, акын-актер Сағынай Ешкенов, әнші Сейітқали Сейтмұратов, тағы басқалар ауыл клубының түнлігін түнімен желпілдетті. Шетінен бақсыдай ойнады сол күні...

Елдің көңіл-күйі әбден көтерілген сәтте сахна төріне бір жап-жас жігіт шыға келсін. Өзі шап-шағын, шашы ұзын. Үстінде сұр костюмі бар. Тіпті қолында мыж-мыж дәптері болды-ау деймін. Кәдімгі сыртында көбейту таблицасы жазылған оқушы дәптері. Өзіміз тар клубта тығылысып, әптер-тәптеріміз шығып отырғанда дәптер қалай есімізде қалып қойған десейші. Аузы-аузына жүкпай дамылсыз сөйлейтін конференсье қыз: «Толыбай Абылаев, акын», — деп таныстырды оны. Біздің ауылды көп жылдан бері басқарып келе жатқан дүрлей директордың және мектепте ботаникадан сабақ беретін ардақты ағайымыздың есімі Толыбай еді. Соларға әбден құлақ үйреткендіктен маған мына Аралдан келген ақынның аты Толыбай болуы жүдә біртүрлі көрініп кеткені. Бірақ оған қынған ақын жоқ. Қою кара шашын кейін қарай сілкіп жіберіп, «Жеңешем!», — деп жұртты бір серпілтіп алып, өлеңін оқи жөнеледі. Мен ол кезде мектептің үшінші не төртінші класында оқитын беймаза баламын. Әлгі ақынның өлеңінің мағынасын терең ұғып жарытқаным шамалы. Қаратөрен клубының сахнасында екі иығын жұлып жеп, екіленіп өлең оқып тұрған жігіт әлдебір жеңешесін жақсы көре ме, әлде жеңешесі бұған қарап жымың-жымың еткен бе, әйтеуір, сондай бірдене... Ол көк дәптерін ауық-ауық қайырып-қайырып жіберіп, тағы төрт-бес өлең оқыды да, басын жерге жеткенше иіп, аудан-аудан етіп, сахнаның сыртына кетіп қалды...

Мен сөйтіп, бұл ақынды әдепкіде әдеттегідей газеттен немесе журналдан емес, сахнадан көрдім. «Ассалаумағалейкум, ақын ағам, Сені көрдім ең алғаш сахнадан», — деп әзілдеудің сәті келе қоймаса да, ақиқаты сол еді.

Кейін білдік, Толыбай ақын Қаратөреннің іргесіндегі Бөгеннің баласы екен. Қарымды каламгер Қуаныш Жиенбайдың кластасы. Болашақ арынды ақын мен парасатты прозаик бір кезде Көнебөгеннің көк шандағын аспанға көтеріп, бірге ойнапты деседі. Еті тірі елгезектеу Қуаныш ағам Бөгеннен бұйдасын үзіп, Алатау жаққа аттанғанда, томпиған Толыбай ағам томсырайып, ел жакта қалып қойыпты. Содан сол қалғаннан мол қалған ғой...

Сонымен баяғыда сахнада көрген ақын ағам әлі күнге дейін қазақ поэзиясының сахнасынан түскен емес. Бір жақсысы, туған жерінен тамырын үзген жоқ. Айтпақшы, ана бір жылдары әжептеуір калалық болғысы кеп, Қызылорданы біраз уақыт көдімгідей мекен еткені бар екен ғой. Ізлегенін таппады ма, әлде ауа райы жаппады ма, білмейміз, көп ұзамай үйіріне қайта қосылды. Қазір Аралда тұрады. Жастау кезімізде жер-көкті шулатқан Шаһизада шайыр мөлдір шықтай тұнық сезімге толы бір шумак өлеңді қайта-қайта оқушы еді:

*Қамысы Қосжар көлдің қозғалмай ма,
Қозғалса, сары алтындай сөз қалмай ма?
Көлге кеп, үңіледі қайран ару,
Тотығып төс қалтада тозғанда айна...*

«Толыбайдың өлеңі ғой», — дейтін сосын Шәки ағам шиыршық атып тұрып. Үйірімен жүретін үш шайыр — Шаһизада Әбдікәрімов, Алтай Үсенов, Толыбай Абылаев үшеуі ілгеріде Қармақшы аудандық «Коммунизм шамшырағы» газетінде қызмет істепті. Қызмет істегені бар болсын, кілең шайтан мінез шайырлар коммунизмнің шамшырағын жарқыратып жарытпаса да, күндіз-түні бұрқыратып

*...Атыңды ақ құмшыққа жаздым жаңа,
Сонан соң сияқтанып мәзбін бала.
Жарға да... есікке де шимайланды,
Махаббат жайындағы мазмұндама.*

*Есіне енбейтұғын шара басқа,
Асыққан ержетуге бала қасқа.
Баяғы бәдізшілер ізіменен,
Таудағы таңбаладым қара тасқа.*

Табиғаты таза Толыбай ақын махаббат лирикасын шарлаған мын-сан ақынның ізін қайта шиырламай, өз өлеңінде өзгеше өрнек салды («Жүгенсіз бала» деген жұрт та қызық, Жаулаған жүрегімді Құртқа қыз, ұқ»), жүрек түкпіріне жасырған жан сырын жалпак жұртқа жариялап, жұмбақ арудың көркем кейпін кестелеп, қиялының кеңістігін кеңейтті («Енді мен есіміңді елге жаям, Жер түгіл, ақ мақтадай бұлтқа сызып...»). Ал кейінгі кай өлеңіне зер салсаңыз да («Аралдан көшкен ағайын», «Теңіз түбіндегі кент», «Арал көшіп барады»), табаны құрғаған айданның ашы тағдыры тіліне тиек болмай қалмайды. Соның бәрін ой елегінен өткізіп, жүрегіне жүк артып:

*Кісәпірлер құртты, Алла-ай,
Жайсаң едім жағалы,
Жел айдаған бұлттардай,
Арал көшіп барады! —*

деп күйінеді. Бұл күйініш пен күйзеліс — Аралда тұратын арқалы ақынның жанын қозғап, жүрегін тербейтін

мәңгілік элегиясы. Ауытқымайтын ағымы, сарқылмайтын сарыны. Өзіне және өлеңіне Толыбай сыншы секілді талғаммен қарайтын Толыбай ақынның таусылмайтын тақырыбы.

Біздің Аралдың жағасында шеге құм деген ғаламат құм бар. Сол құмға су жана киіміңмен қанша аунасаң да, үстіңе ештеңе жұқпайды. Түрегелсең болды, шеге құм жерге суусып түседі. Не сені кір шалмайды, не құм ластанбайды. Мен жұрттың бәрін бауырына басып жүретін Толыбай ағамның тап-таза табиғатын бір кезде айдыңды Аралдың жағалауын жайлаған, қазір қашқан теңіздің ұлтанында жал-жал болып жатқан осы шеге құмға ұқсатам. Ақын ағам да шеге құм сияқты жан баласына залалын тигізбейді, тіпті мысықтың да мұрнын қанатпайды. Сондай-ақ тұмасы тұнық Толыбай ақынды ренжітуге де ешкімнің дәті бара қоймас...

Кейіпкеріміз қазаққа қадірлі Қуаныш ағам екеуі қол ұстасып отырып жетпіске кеп қалыпты... Аралдың табанындағы ақ күмістей жылтыраған шеге

құмды жалпағынан басып, емін-еркін жүре беріңіз, аға! Өмір өрісіндегі және өлең өлкесіндегі сырлы сапарыңыз ұзаққа созылсын!

Бауыржан
ОМАРҰЛЫ

жыр жазғанға ұқсайды. Жаңағы жан дүниенді тербейтін жалқы шумак сол кезеңнің жемісі секілді.

Сезімді қозғайтын сырлы өлеңдер сериясы — Толыбай ақын поэзиясының алтын арқауы. Ақ махаббат, пәк көңіл, әдемі әуен, тұнық ой, мөлдір мұң — кейіпкеріміздің табиғатына жакын кастерлі құндылықтар. Міне, қараңыз:

5 | МАУСЫМ
ИЮНЯ
JUNE

2022

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ РЕФЕРЕНДУМ
РЕСПУБЛИКАНСКИЙ РЕФЕРЕНДУМ

ҚҰРМЕТТІ РЕФЕРЕНДУМҒА ҚАТЫСУШЫ!

2022 жылғы 5 маусымда Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу жөніндегі республикалық референдум өтеді. Референдумда сіз жеке дауыс бересіз. Сізге жеке басын қуәландыратын құжатты көрсеткен кезде референдумда дауыс беруге құқығы бар азаматтардың тізімі негізінде бюллетень беріледі. Содан кейін Сіз бюллетень алғаныңыз туралы тізімге қол қоясыз. Бюллетень жасасын дауыс беруге арналған кабинада толтырылады. Бюллетеньде сіз дауыс беретін жауап нұсқасының оң жағындағы бос шаршыға кез келген белгі қоясыз. Бюллетеньге қарындашпен белгі қоюға, сондай-ақ оған қандай да бір түзетулер енгізуге жол берілмейді. Бұдан әрі толтырылған бюллетеньді дауыс беруге арналған жәшікке саласыз.

ӨРКІМНІң ДАУЫСЫ МАҢЫЗДЫ!

Қазақстан Республикасының Орталық референдум комиссиясы

УВАЖАЕМЫЙ УЧАСТНИК РЕФЕРЕНДУМА!

5 июня 2022 года состоится республиканский референдум по внесению изменений и дополнений в Конституцию Республики Казахстан. На референдуме Вы голосуете лично. Вам выдается бюллетень на основании списка граждан, имеющих право голосовать на референдуме, при предъявлении документа, удостоверяющего личность. После Вы расписываетесь в списке о получении бюллетеня. Бюллетень заполняется в кабине для тайного голосования. В бюллетене Вы ставите любую отметку в пустом квадрате справа от варианта ответа, за который голосуете. Не допускаются проставление отметок в бюллетене карандашом, а также внесение в него каких бы то ни было исправлений. Далее заполненный бюллетень опускаете в урну для голосования.

ВАЖЕН ГОЛОС КАЖДОГО!

Центральная комиссия референдума Республики Казахстан

Бас редактор — директор
Срайыл Махатұлы СМАЙЫЛ

Редакция алқасы:

Қуаныш НҰРДАНБЕКҰЛЫ жауапты хатшы

Ғалия ҚАЛИЕВА
компьютер орталығының жетекшісі

Тілшілер мен қызметкерлер:

Гүлнар АХМЕТОВА — экономика, нарық

Мақпал НОҒАЙБАЕВА — арнаулы тілші

Ернұр КЕНЖЕБАЙ — шолушы

Кәмшат ТӨЛЕШОВА — терімші

Айдос ҚҰСАЙЫНҰЛЫ — web-caim

Аймақтағы меншікті тілшілер:

Мерген ТОКСАНБАЙ —
Ақмола және Солтүстік Қазақстан
облыстары (8 701 312 39 34)

Қажет АНДАС — Алматы облысы
(8 747 706 13 82)

Нұргүл НАСЫР — Атырау облысы
(8 702 959 80 08)

Мөлдір КЕНЖЕБАЙ —
Шымкент қаласы (8 776 238 55 94)

Ұлдай САРИЕВА — Батыс Қазақстан облысы
(8 705 150 48 30)

Кезекші редактор
Мақпал НОҒАЙБАЕВА

Меншік иесі:

«Аманат Медиа» ЖШС

Директордың
орынбасары
Мейрамбек
ҚҰЛМҰХАМЕДОВ

Бас есепші
Расима
ӘКІМБЕКОВА

Редакцияның мекенжайы:

050012, Алматы қаласы, Мәуленов, 85 үй, №61 кенсе, 3-қабат
(Бөгенбай батыр көшесінің қиылысы)
Телефондар: 8(727) 272-43-39; 272-43-25
Бухгалтерия: тел.факс: 8(727) 272-46-22 (жарнама бөлімі)

Газет «Дәуір» ЖШС РПИК (Алматы қаласы, Қалдаяқов көшесі, 17-үй)
тел: (727) 273-12-04, 273-12-54. Тапсырыс — №1079;
Бағасы келісім бойынша

Таралымы — 5000 дана

Газет Қазақстанның барлық аймақтарында таралады,
сондай-ақ «AirAstana» әуежолының ұшақтарында бар.

Jas qazaq газеті «Қараан», «Хорошие новости плюс» және КОК TENGRI дүңгіршіктерінде сатылады

Газет 2004 жылы 14 желтоқсанда тіркелген.

2021 жылдың 03 маусымында ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
Ақпарат комитетінде қайта есепке тұрып, № KZ68VPY00036247 куәлігін алды.

Мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді.

Жарнама мәтініне тапсырыс беруші жауапты.

Газетте жарияланған материалдар мен суреттерді сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.